

HOOPBAROMETER 2018

Vertrouwen
in de toekomst

Auteurs van dit rapport

Martijn Burger

Wetenschappelijk directeur Erasmus Happiness Economics Research Organisation
Universitair docent Industriële en regionale economie, Erasmus Universiteit Rotterdam

Emma Pleeging

Junior onderzoeker Erasmus Happiness Economics Research Organisation
Promovenda Erasmus School of Health Policy & Management

Patrick Nullens

Directeur Institute of Leadership and Social Ethics
Hoogleraar Theologie en Ethiek, ETF Leuven

Steven van den Heuvel

Postdoctoraal onderzoeker, Institute of Leadership and Social Ethics en ETF Leuven

Inhoudsopgave

1. Hoop en vertrouwen in de toekomst	4
2. De definitie van hoop	4
3. Empirisch onderzoek	6
3.1 Hoop in Nederland	6
3.2 Hoop en demografische factoren	8
3.3 Hoop & werk, inkomen en opleiding	10
3.4 Hoop en persoonlijke eigenschappen	12
4. Thema: Vertrouwen in de toekomst	15
4.1 Verwachtingen	15
4.2 Vertrouwen	24
5. Hoop & wanhoop	31
6. Conclusie	34
Appendix A: representativiteit LISS panel	36
Appendix B: Schakeltabel	37

1. Hoop en vertrouwen in de toekomst

Vertrouwen is een groot goed, en een belangrijke voorwaarde voor hoop op een betere toekomst. Met behulp van de Hoopbarometer rapporteren we sinds vorig jaar hoe hoopvol Nederlanders zich voelen. Dit is belangrijk om te weten, aangezien hoopvolle mensen eerder bereid zijn mee te bouwen aan een betere toekomst voor hunzelf en de rest van de samenleving. Wanhoop werkt daarentegen verlamdend. Maar zonder vertrouwen is hoop zelden duurzaam; in een cultuur van wantrouwen slaat hoop al snel om in cynisme en wanhoop wanneer snelle veranderingen uitblijven.

Juist in tijden van polarisatie hebben we daarom vertrouwen nodig om aan een betere toekomst te kunnen werken. Vertrouwen in elkaar, en vertrouwen in de mogelijkheid dat dingen beter kunnen worden. Het regeerakkoord van de Nederlandse coalitiepartijen in 2017 "Vertrouwen in de toekomst", ambieert hieraan bij te dragen door ervoor te zorgen dat "gewone, normale Nederlanders er echt op vooruit gaan" in de komende jaren. Maar in hoeverre denken Nederlanders dat ze komende jaren beter af zullen zijn? En vertrouwen zij de maatschappelijke instituten die deze verbeteringen zouden moeten bewerkstelligen wel? In de Hoopbarometer besteden we dit jaar extra aandacht aan het vertrouwen in de toekomst van Nederlanders en hoe deze verschilt tussen groepen in de samenleving.

2. De definitie van hoop

Hoop is een verlangen naar verbetering, waarvoor we bereid zijn te handelen, maar waarvan we nooit helemaal zeker zijn dat we het kunnen bereiken. Juist deze onzekerheid onderscheidt hoop van optimisme, en maakt dat hoop een sterke drijfveer is; zolang we niet zeker weten of we zullen krijgen wat we willen, blijven we ons inzetten. Hoop omvat dus

verschillende dimensies van ons mens-zijn; het gaat om verlangens, overtuigingen en gedrag. Hoe hoopvol we ons voelen is daarom niet op een simpele, eendimensionale wijze te meten. Hoop omvat verschillende dimensies, en de hoopbarometer tracht deze aspecten zo goed mogelijk in kaart te brengen. Daarbij maken we een onderscheid naar de volgende zeven dimensies van hoop:

1. Cognitie

De cognitieve dimensie van hoop omvat de gedachten en overtuigingen die mensen hebben over de mogelijkheid een gehoopt doel te bereiken, en de verschillende paden die ze kunnen nemen om dit voor elkaar te krijgen.

2. Emotie

De gevoelens die gepaard gaan met hoopvolle gedachten vormen de emotionele dimensie van hoop. Deze emoties zijn minder bewust dan gedachten, zijn minder gemakkelijk te sturen, motiveren ons gedrag en zijn niet altijd rationeel, bijvoorbeeld wanneer we tegen beter weten in blijven hopen op een goede afloop.

3. Deugd

Deugdzame hoop kan worden omschreven als een morele en constructieve eigenschap die mensen drijft om 'het juiste' na te jagen. Ook doet deugdzame hoop altijd recht aan het belang van andere mensen. Deugdzame hoop impliceert daarmee ook dat iemand probeert bij te dragen aan de hoop van een ander.

4. Verbinding

Mensen zijn sociale wezens, en wanneer zij hun doelen najagen, doen zij dit zelden helemaal in isolatie van anderen. Sociale hoop impliceert dat mensen vertrouwen dat mensen in hun omgeving hen ondersteunen hun doelen na te jagen.

5. Verwachting

Onze maatschappelijke en persoonlijke verwachtingen sturen voor een belangrijk deel hoe we ons gedragen. We investeren eerder in bijvoorbeeld een onderneming of een opleiding als we positieve verwachtingen hebben van de toekomst; zijn bereid bij te dragen aan betere zorg of onderwijs wanneer we denken dat dit voor een verbetering

zorgt; en zullen ons eerder inzetten tegen klimaatproblemen als we denken dat dit iets oplevert. Negatieve verwachtingen zorgen daarentegen voor terughoudendheid, of zelfs protest.

6. *Vertrouwen*

Doorgaans wordt hoop gezien als een voornamelijk individuele ervaring, maar ook op maatschappelijk niveau speelt hoop een belangrijke rol. Wanneer mensen weinig vertrouwen hebben in de belangrijke maatschappelijke instituties zoals de overheid, het rechtssysteem of de politie, neemt de hoop om als maatschappij te ontwikkelen sterk af.

7. *Geloof*

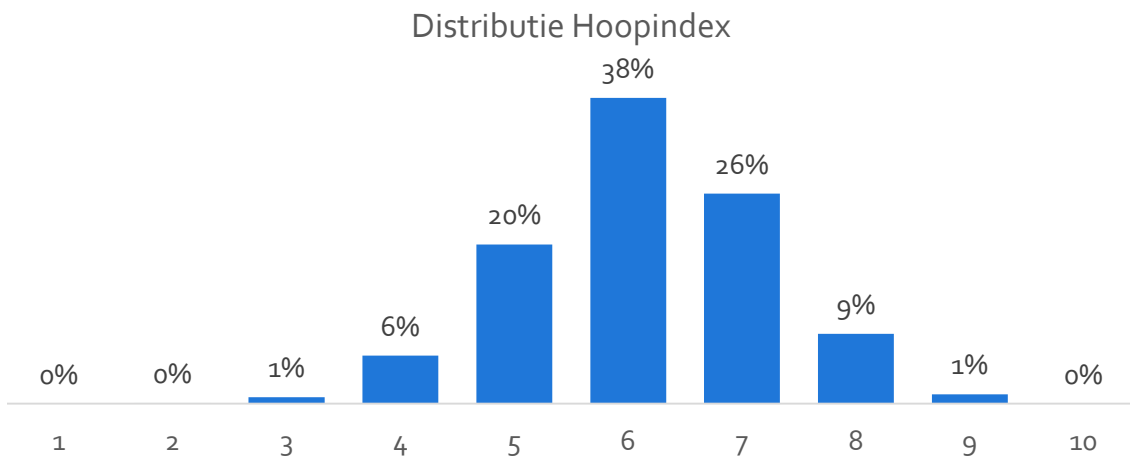
Voor veel mensen is hoop een onderdeel van hun (christelijke) geloof. Maar ook voor niet religieuze mensen kan hoop gebaseerd zijn op een geloof in iets 'dat groter is dan henzelf', zoals een hoger doel of waarde, spirituele overtuiging, of transcendente ervaring.

3. Empirisch onderzoek

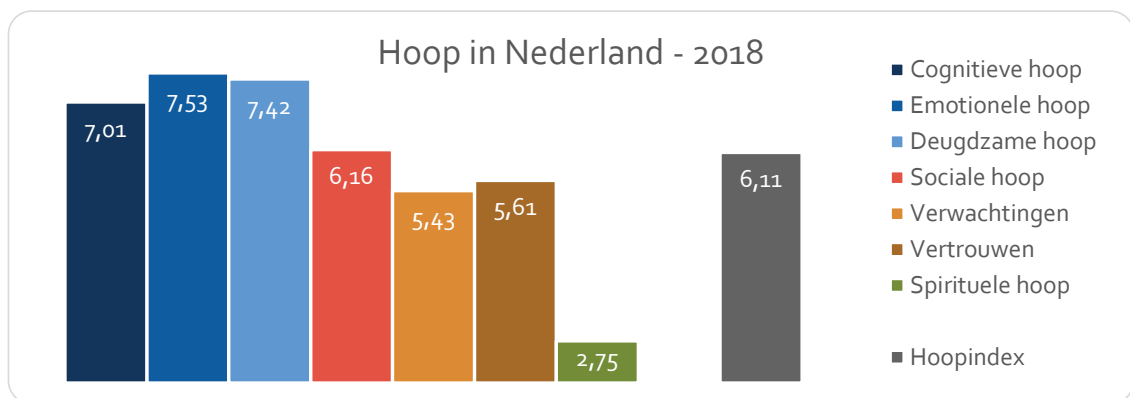
Om te meten hoe hoopvol Nederlanders in 2018 zijn, is een enquête afgenomen onder deelnemers van het LISS-panel (Langlopende Internet Studies voor de Sociale wetenschappen). Respondenten werden eerst gevraagd te beoordelen hoe hoopvol ze zijn. Vervolgens kregen zij vragen over hun sociaaleconomische en persoonlijke situatie. We relateren de hoopevaluatie van de respondent aan deze achtergrondinformatie om te kunnen bepalen welke personen in de samenleving hoopvoller gestemd zijn en welke factoren gerelateerd zijn aan hoop. Aan dit onderzoek namen 1600 Nederlanders van 15 jaar of ouder mee. De gegevens zijn verzameld januari 2018.

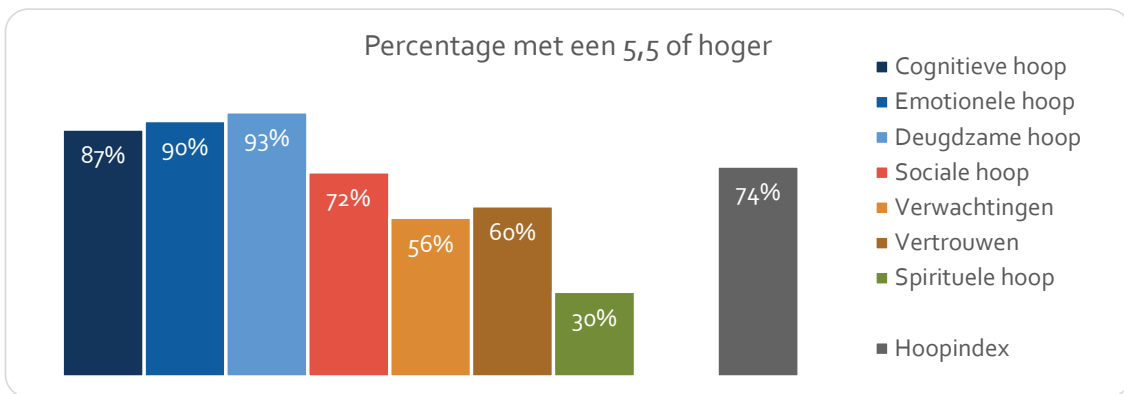
3.1 Hoop in Nederland

Hoe hoopvol zijn Nederlanders? En op welke vlakken zijn zij meer of minder hoopvol? De 'hoopindex' is het gemiddelde van de zeven dimensies van de Hoopbarometer. Op deze index scoren Nederlanders gemiddeld een 6,1 op een schaal van 1 tot 10. De overgrote meerderheid van de deelnemers (74%) scoort een voldoende op de hoopindex, maar er is ook een aanzienlijke groep, namelijk ruim een kwart, die met een score van minder dan 5,5 een onvoldoende scoort.

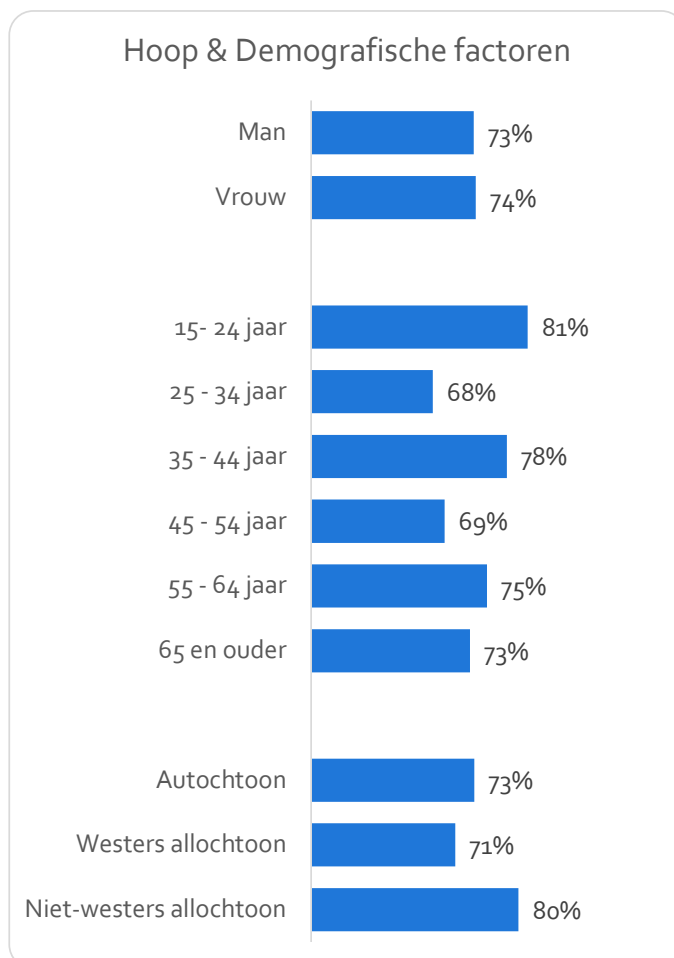

Wanneer we naar de verschillende dimensies van hoop kijken, zien we dat Nederlanders met een 7,5 het hoogste scoren op emotionele hoop. Dit geeft aan dat de meeste deelnemers het gevoel hebben dat de toekomst positief kan zijn, en hoopvolle gevoelens hebben over de doelen die zij willen bereiken. Ook wordt op het domein deugdzame hoop met een 7,4 erg hoog gescoord. Dat betekent dat veel mensen hun best doen om anderen hoop te bieden, en veel hoop hebben om hen eigen leven, en dat van anderen beter te maken. Het laagste wordt door de deelnemers gescoord op spirituele hoop. In het seculiere Nederland is dit wellicht niet verrassend, aangezien spirituele hoop aangeeft dat iemand hoop put uit zijn geloof in een hogere macht of uit spirituele ervaringen. Wanneer we kijken naar de verhouding tussen de verschillende domeinen, valt op dat men flink hoger scoort op de meer individuele aspecten van hoop, oftewel cognitieve, emotionele en deugdzame hoop, dan op de meer sociale aspecten van hoop, namelijk sociale hoop, maatschappelijke verwachtingen en vertrouwen. Mensen zijn dus wel hoopvol over hun eigen leven, maar zien de toekomst van de maatschappij minder rooskleurig in.

Wanneer iemand hoger dan een 5,5 op een bepaalde dimensie scoort, kunnen we zeggen dat deze persoon 'voldoende' hoopvol is. De percentages mensen met zo'n score laten wederom zien dat meer personen voldoende scoren op de individuele dimensies van hoop dan op de sociale dimensies. Met name op de spirituele dimensie van hoop scoren veel mensen laag; minder dan een derde scoort hier voldoende. Ruim drie kwart van de deelnemers scoort voldoende op de hoopindex als geheel.

3.2 Hoop en demografische factoren

Zijn alle Nederlanders even hoopvol? Uiteraard zijn er verschillen tussen verschillende groepen in de samenleving.

Wanneer we allereerst kijken naar demografische factoren, zien we geen heel grote verschillen. Mannen en vrouwen zijn ongeveer even hoopvol. Met betrekking tot leeftijd zien we een kleine dip

in de mate van hoopvolheid rond het 50e levensjaar, waardoor de mensen tussen 45 en 54 jaar significant minder hoopvol zijn dan de overige leeftijdsgroepen. Verder zien we dat mensen van niet-westerse afkomst duidelijk hoopvoller zijn dan autochtone Nederlanders en migranten uit andere westerse landen.

Tabel 1 geeft weer hoe groot de verschillende beschreven groepen zijn in dit onderzoek. Deze verdeling komt grotendeels overeen met de Nederlandse bevolking.

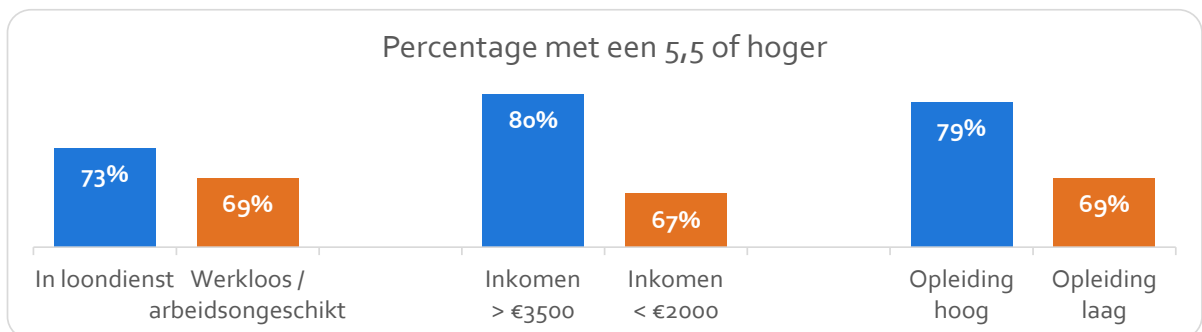
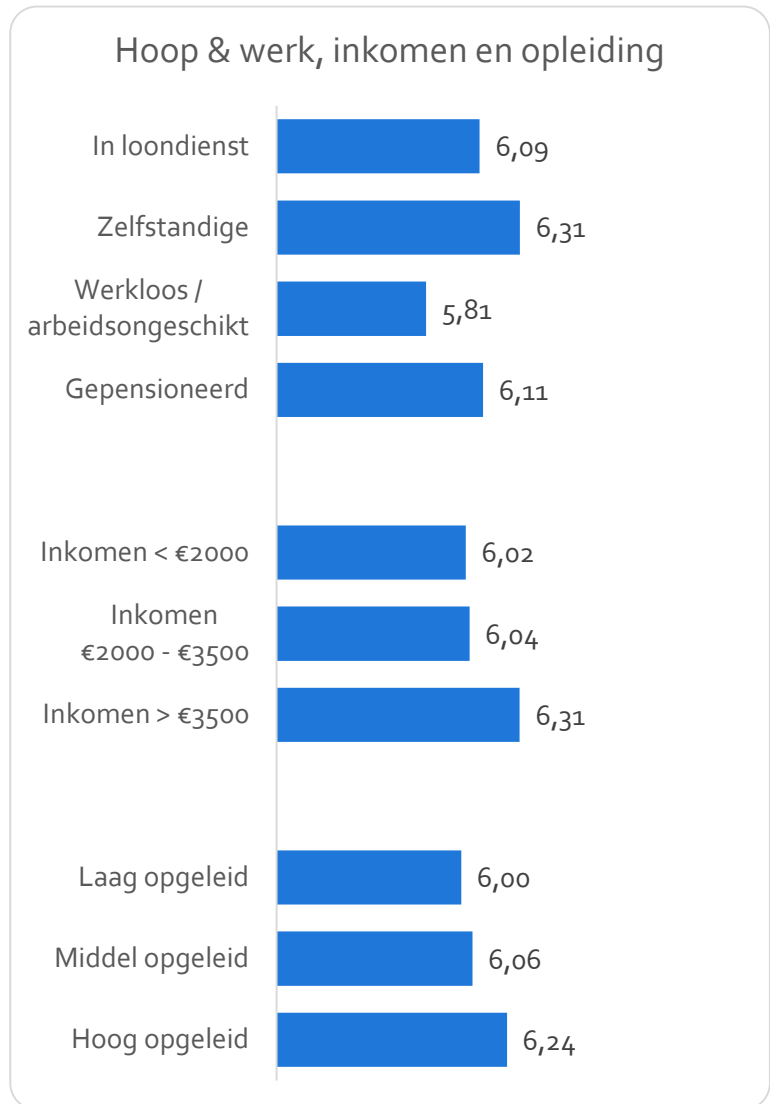
Tabel 1: Demografische eigenschappen		
Geslacht		
Man	754	46%
Vrouw	869	34%
Leeftijd		
15 - 24 jaar	149	9%
25 - 34 jaar	186	11%
35 - 44 jaar	215	13%
45 - 54 jaar	257	16%
55 - 64 jaar	317	20%
65 jaar en ouder	499	31%
Herkomst		
Autochtoon	1281	82%
Westers allochtoon	149	10%
Niet-westers allochtoon	129	8%

3.3 Hoop & werk, inkomen en opleiding

Wanneer we kijken naar werk, (huishoud-) inkomen en opleiding, zien we iets grotere verschillen in hoopvolheid tussen mensen. Mensen die werkloos of arbeidsongeschikt zijn, scoren significant lager dan mensen die wel (kunnen) werken. Degenen die in loondienst werken, scoren daarentegen weer lager dan zelfstandigen.

Ook tussen verschillende inkomenscategorieën zien we significante verschillen; mensen met een netto huishoudinkomen van €3500 of meer per maand, zijn duidelijk hoopvoller dan degenen die minder verdienen. Ook opleidingsniveau hangt samen

met hoop; hoogopgeleiden scoren significant hoger dan anderen.

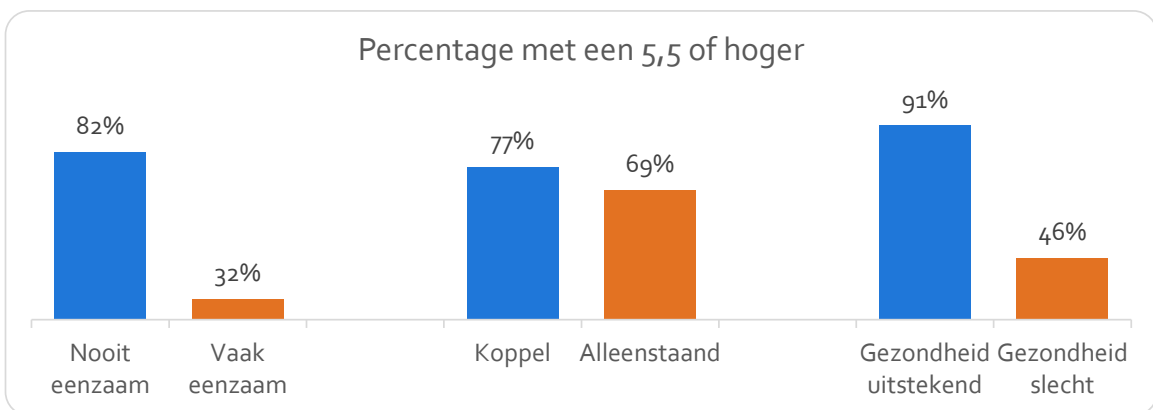
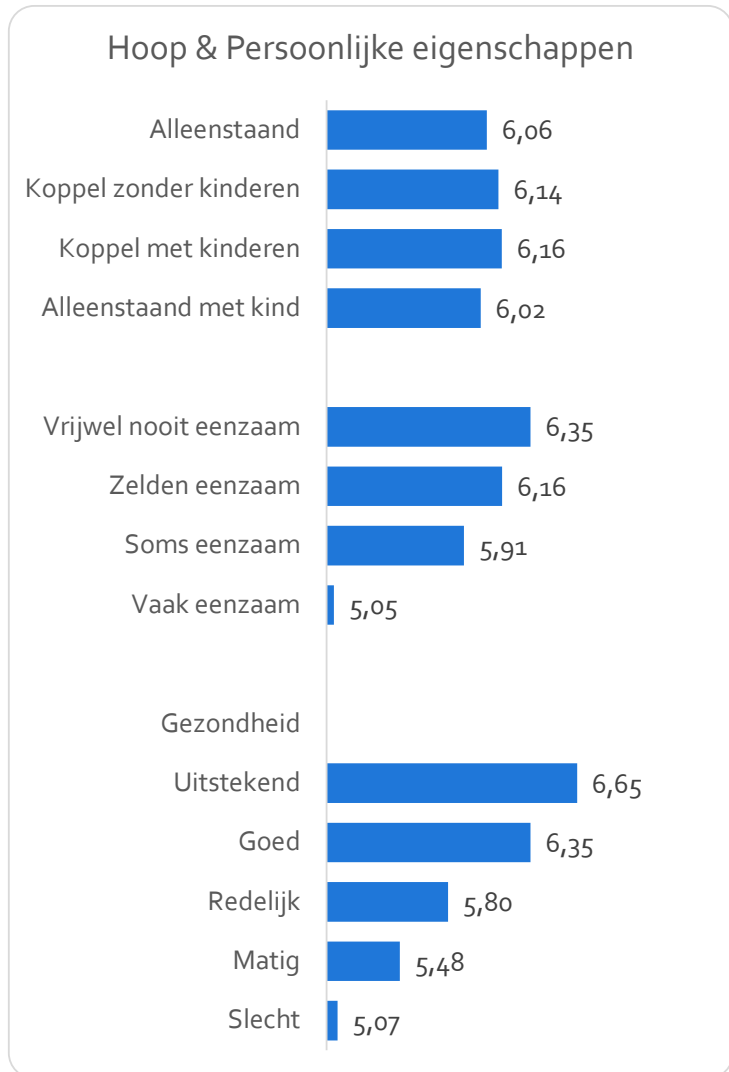

Wanneer we kijken naar het percentage van de deelnemers met een 'voldoende' op de hoopindex, valt op dat relatief weinig werklozen, laagopgeleiden en mensen met een laag inkomen een voldoende scoren op de hoopindex.

Tabel 2: Werk, inkomen & opleiding		
Werk	696	43%
In loondienst	79	5%
Zelfstandige	126	8%
Werkloos/arbeidsongeschikt	412	25%
Gepensioneerd	310	19%
Anders		
Inkomen	435	30%
Minder dan €2000	564	38%
Tussen €2000-€3500	475	32%
Meer dan €3500		
Opleiding	406	26%
Hoog	556	35%
Middel	606	39%
Laag		

3.4 Hoop en persoonlijke eigenschappen

Grotere verschillen in mate van hoopvolheid zien we wanneer we kijken naar de mate waarin mensen zich eenzaam voelen. Zo scoren mensen die zich vaak eenzaam voelen ruim een punt lager dan degenen voor wie dat zelden of nooit zo is. Maar ook mensen die zich zelden eenzaam voelen, scoren alsnog significant lager dan degenen die zich (vrijwel) nooit eenzaam voelen. Ook gezondheid hangt samen met hoopvolheid. Mensen met een slechte gezondheid scoren bijna twee punten lager dan mensen met een uitstekende gezondheid. Maar ook hier geldt dat mensen met een uitstekende gezondheid nog significant hoger scoren dan mensen met een goede gezondheid.

Ook wanneer we kijken naar het percentage deelnemers met een voldoende op de hoopindex, zien we dat mensen die zich vaak eenzaam voelen, een slechte gezondheid hebben, en (in mindere mate) alleenstaanden, vaker laag scoren dan koppels en degenen die nooit eenzaam zijn, of een uitstekende gezondheid hebben.

Tabel 3: Persoonlijke eigenschappen		
Gezinssamenstelling		
Alleenstaand	397	25%
Koppel zonder kinderen	611	38%
Koppel met kinderen	490	30%
Alleenstaand met kinderen	72	4%
Anders	53	3%
Voelt u zich weleens eenzaam?	594	37%
(vrijwel) Nooit	530	33%
Zelden	381	24%
Soms	83	5%
Vaak	12	1%
Wil niet zeggen		
Fysieke & mentale gezondheid	156	2%
Uitstekend	799	11%
Goed	425	27%
Redelijk	183	50%
Matig	37	10%
Slecht		

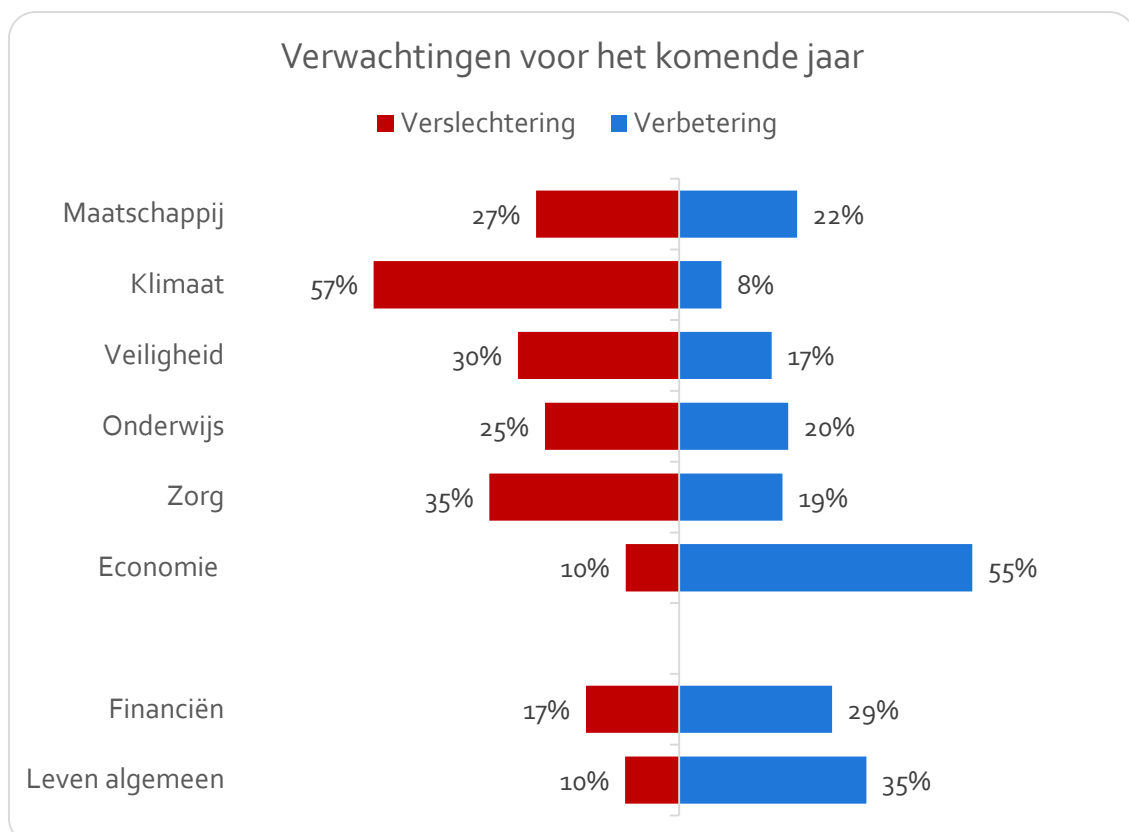

4. Thema: Vertrouwen in de toekomst

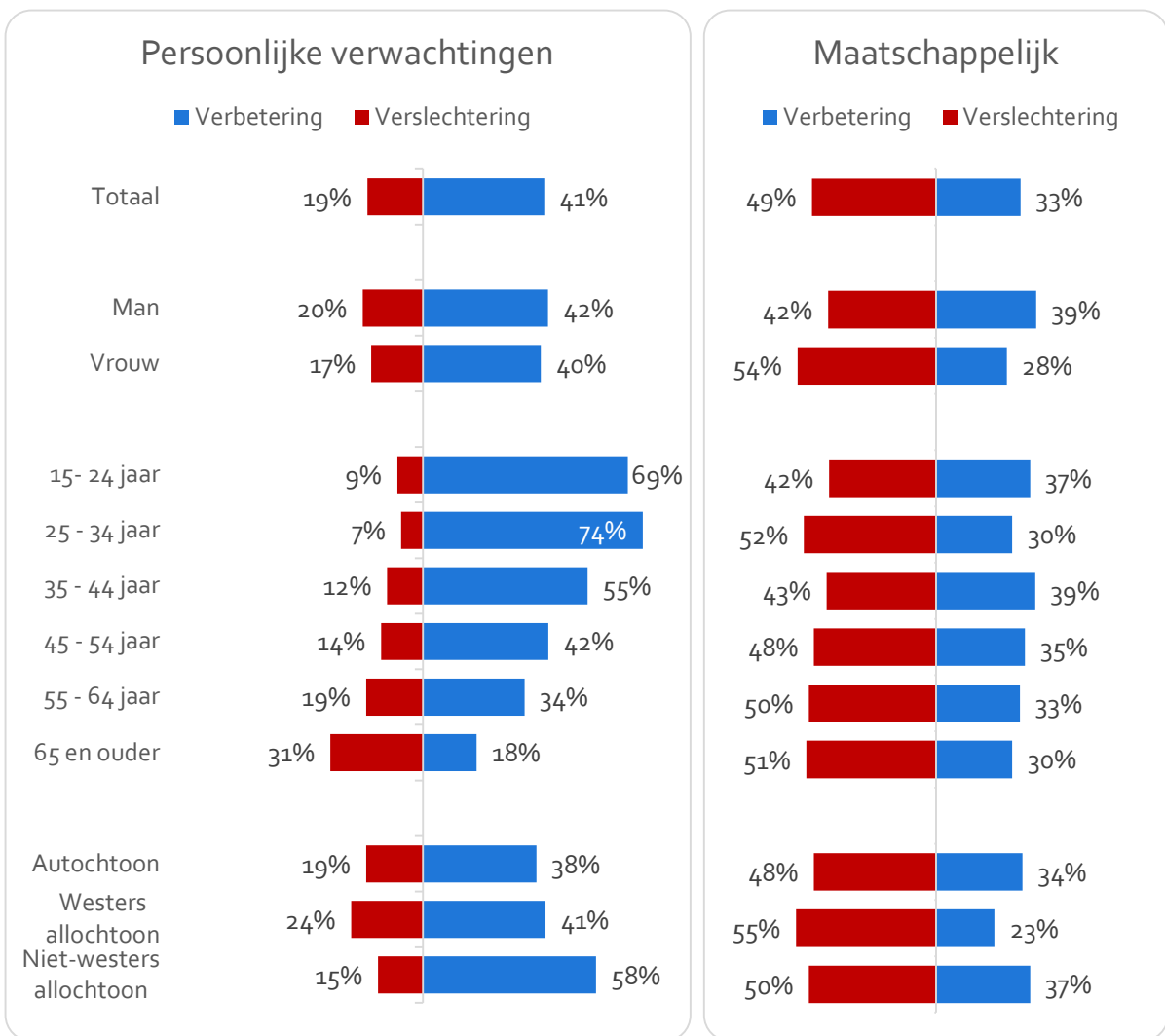
In 2017 presenteerden de coalitiepartijen het regeerakkoord 'Vertrouwen in de toekomst'. De maatregelen in dit regeerakkoord zijn erop gericht dat meer mensen in hun persoonlijke leven vooruitgang en groei ervaren. Maar hoeveel vertrouwen hebben Nederlanders in de toekomst? In dit thema-deel van de Hoopbarometer focussen we op de verwachtingen voor de toekomst op persoonlijk en maatschappelijk vlak en vertrouwen in elkaar en maatschappelijke instituten. Zo krijgen we een beter beeld van hoe Nederlanders naar hun toekomst in dit land kijken.

4.1 Verwachtingen

Allereerst kijken we naar verwachtingen voor het komende jaren op persoonlijk en maatschappelijk gebied. Dit is gemeten met de vraag "Wat zijn je verwachtingen voor de komende twaalf maanden: wordt het beter, slechter of blijft het hetzelfde wanneer je denkt aan...". Hier werden twee persoonlijke dimensies genoemd ('je leven in het algemeen' en 'de financiën van je huishouden') en zes maatschappelijke dimensies ('de economie', 'de zorg', 'onderwijs', 'veiligheid', 'het klimaat' en 'de maatschappij als geheel').

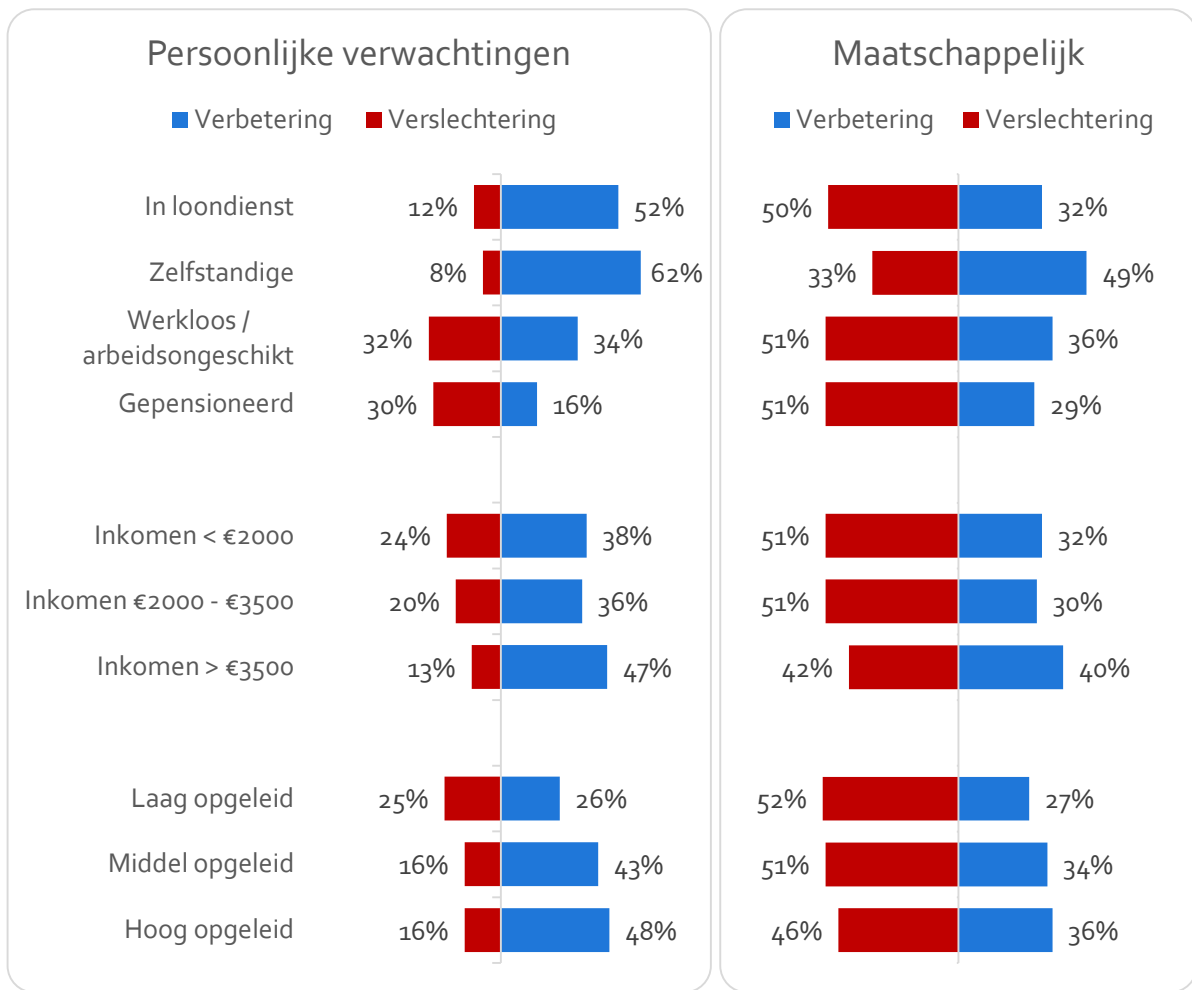

Wanneer we kijken hoeveel personen een verbetering of verslechtering verwachten, zien we dat mensen over het algemeen optimistisch zijn over hun eigen leven als geheel; 35% van de deelnemers verwacht een verbetering, terwijl slechts 10% een verslechtering verwacht. De overige 55% van de deelnemers gaan ervan uit dat hun leven ongeveer hetzelfde zal gaan in het komende jaar. Ook van hun financiën verwachten meer deelnemers een verbetering dan een verslechtering. Het meest optimistisch zijn mensen over de economie als geheel, meer dan de helft van de deelnemers verwacht dat deze in de komende twaalf maanden zal verbeteren. De toekomst van overige aspecten van onze maatschappij, zoals onderwijs, veiligheid en de zorg, zien de deelnemers minder rooskleurig in; meer mensen verwachten hier een verslechtering dan een verbetering. Met name over het klimaat is men pessimistisch; 57% van de deelnemers verwacht dat het klimaat in het komende jaar verslechtert.

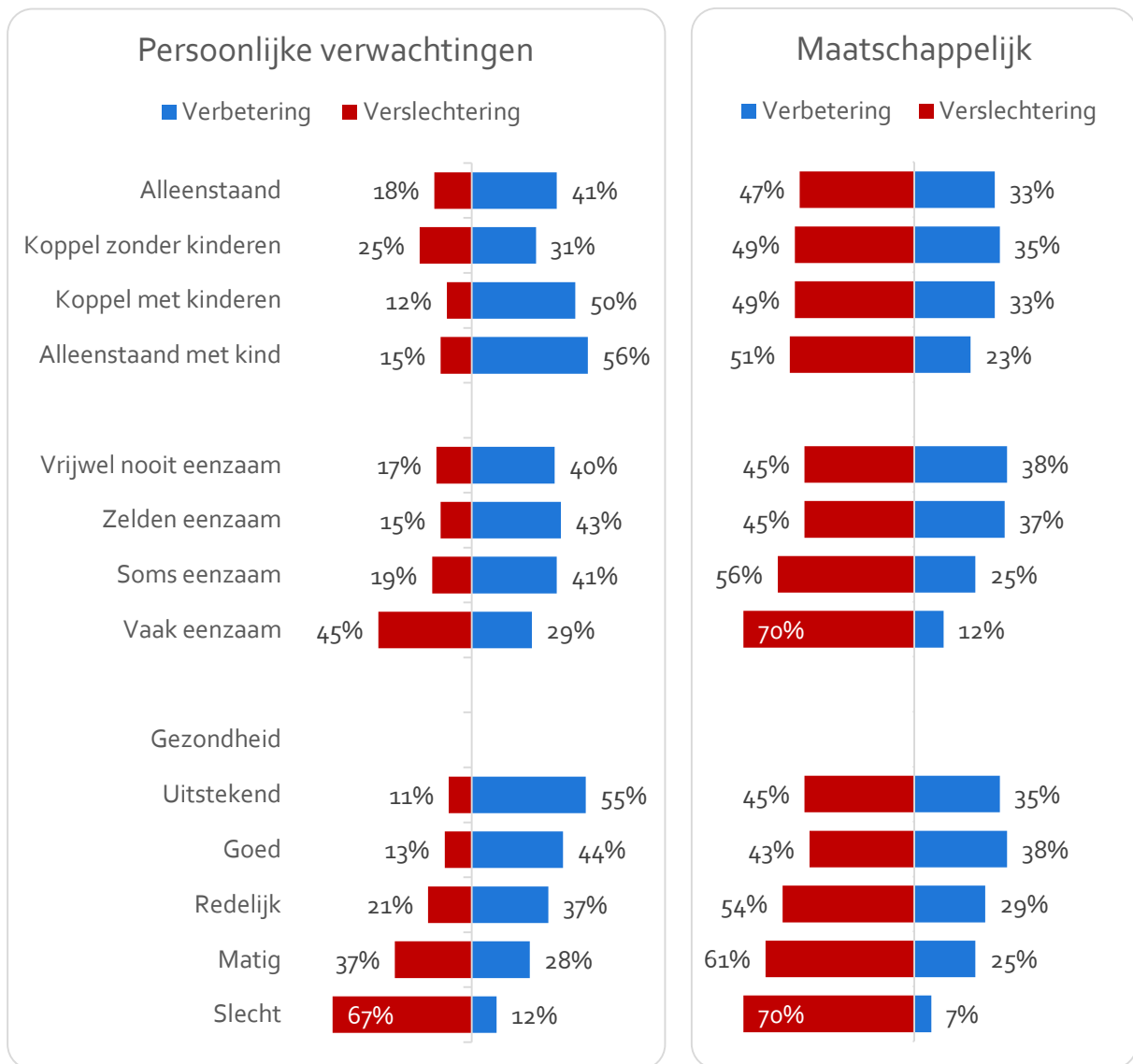
Om te onderzoeken in hoeverre verschillende groepen andere verwachtingen hebben van de toekomst, delen we de verwachtingen op in twee groepen; persoonlijke verwachtingen (leven in het algemeen en financiën van het huishouden) en maatschappelijke verwachtingen (de overige groepen).

Hier zien we dat niet iedereen even optimistisch is over de toekomst. Met betrekking tot persoonlijke verwachtingen zijn jongeren en niet-westerse allochtonen bijvoorbeeld optimistischer dan de overige groepen. Op maatschappelijk vlak zijn vrouwen en westerse allochtonen juist iets pessimistischer.

Ook werk hangt samen met de verwachtingen die mensen hebben van de toekomst, zo zijn meer werklozen en gepensioneerden pessimistisch over de toekomst van de maatschappij dan degenen die werken. Deze verschillen zijn nog groter op persoonlijk vlak; hier verwachten werkenden doorgaans een redelijke verbetering,

terwijl ongeveer evenveel werklozen een verbetering en verslechtering zien, en zelfs meer gepensioneerden een verslechtering verwachten. Ook inkomen speelt een rol; van degenen met een hoog huishoudinkomen zijn meer mensen optimistischer over maatschappelijke en persoonlijke ontwikkelingen dan degenen die minder verdienen. Tussen de mensen met een inkomen onder de €3500 zien we echter geen verschil. Mensen met een hogere opleiding hebben bovendien meer vertrouwen in de toekomst van zowel hun eigen leven als de maatschappij als geheel.

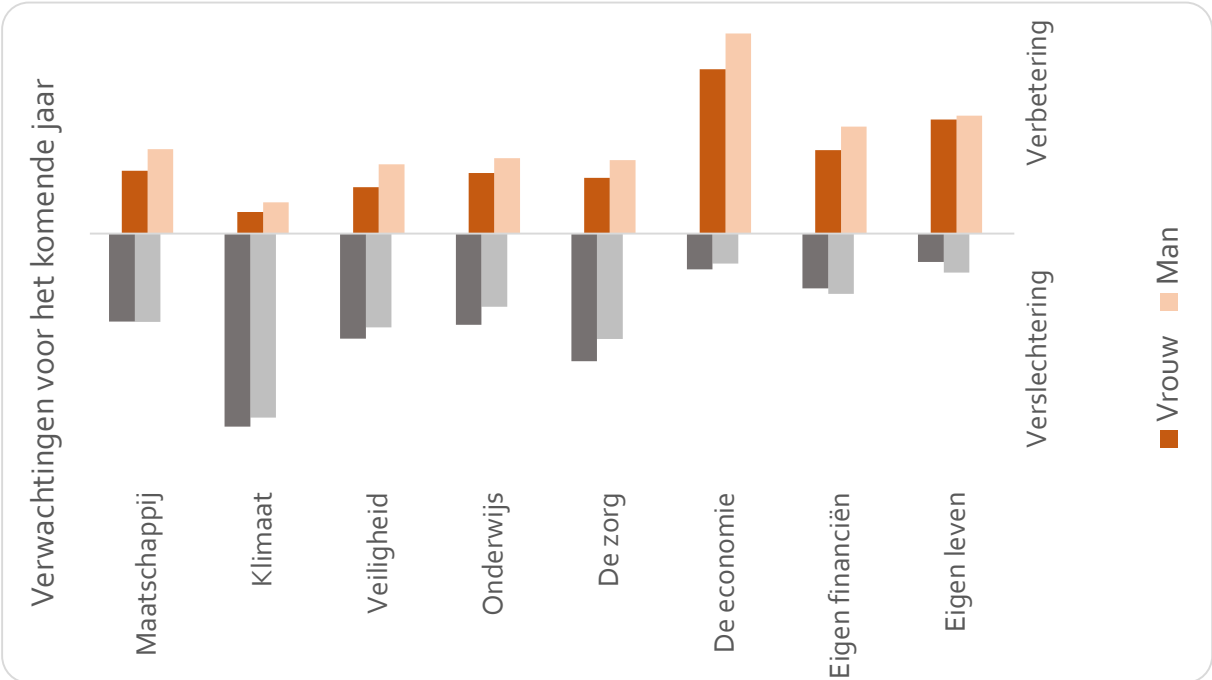
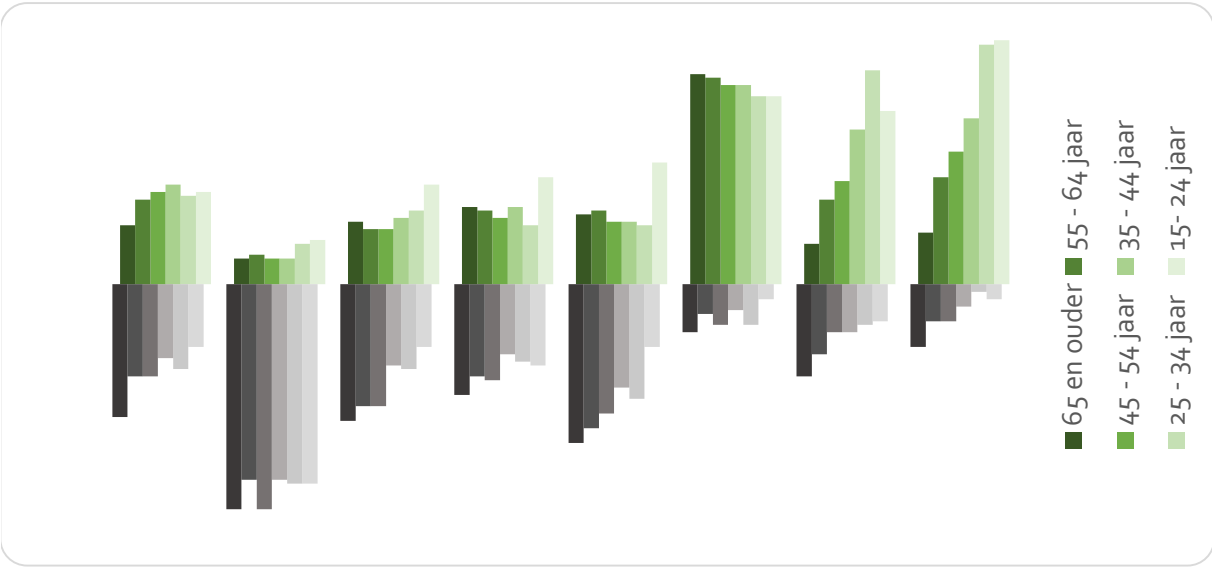
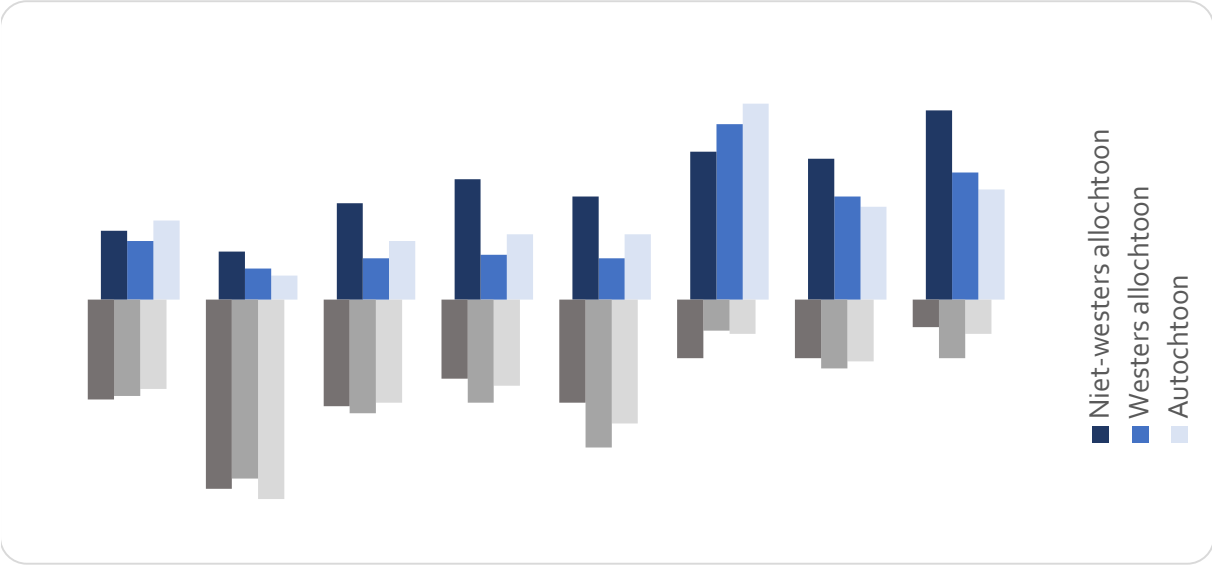
Gezinssamenstelling lijkt relatief weinig samenhang te hebben met maatschappelijke verwachtingen. Wel zijn koppels zonder kinderen iets minder positief over hun

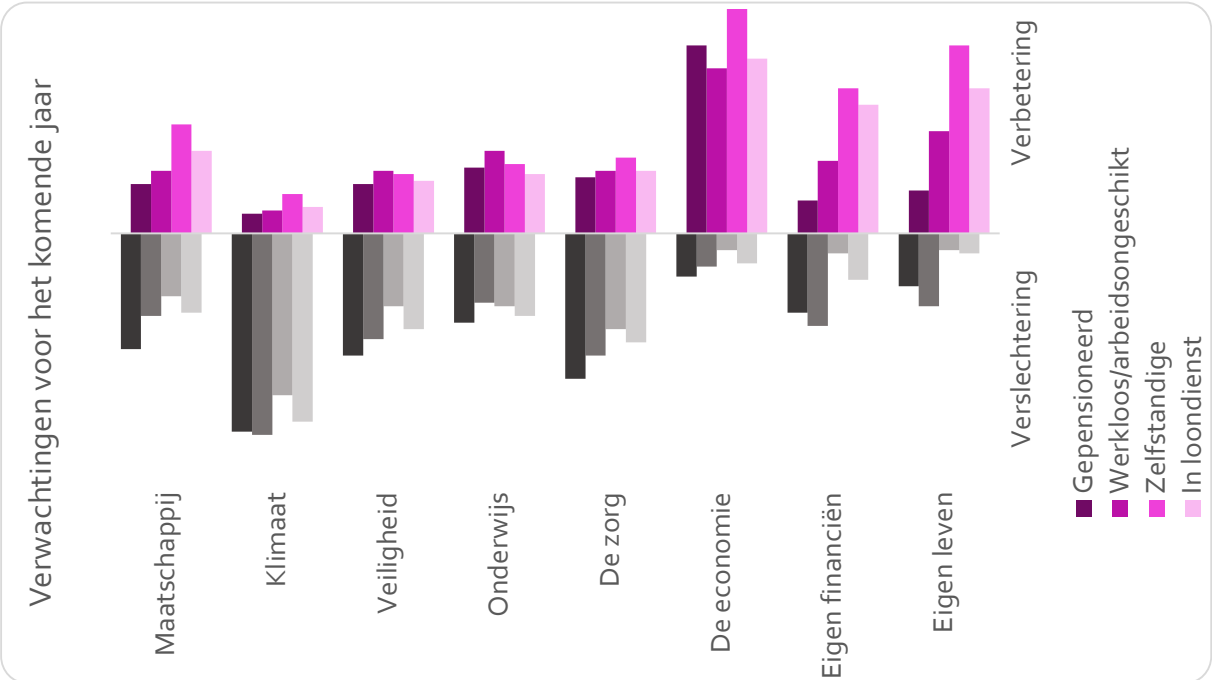
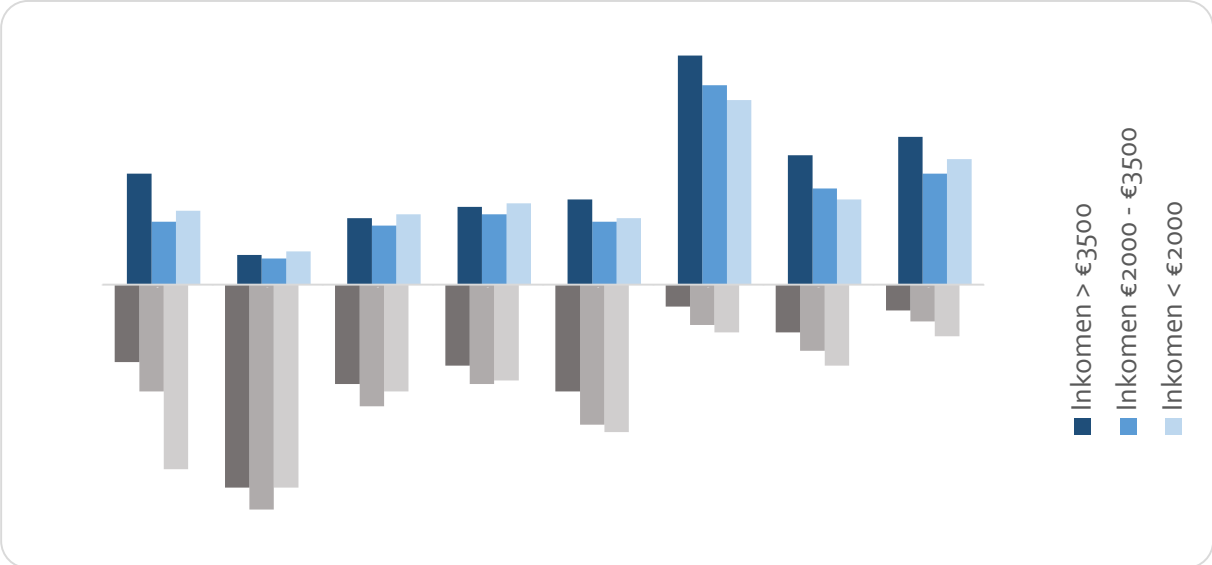
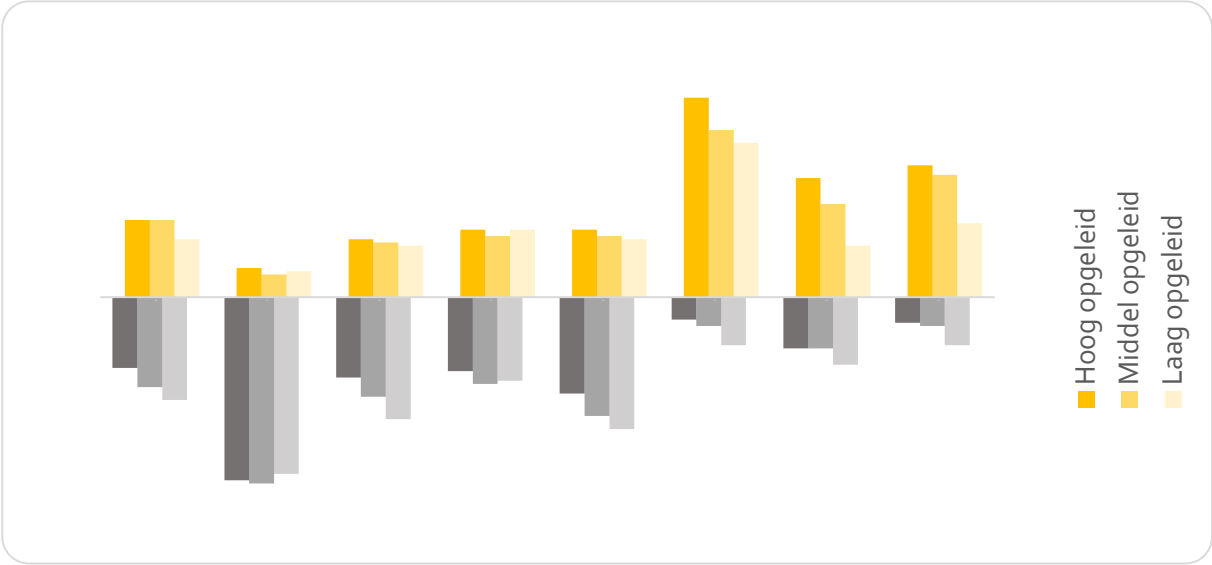
persoonlijke toekomst dan de overige groepen. Verder zien we dat met name mensen die vaak eenzaam zijn, vaak een verslechtering verwachten van zowel de maatschappij als hun persoonlijke leven vergeleken met de overige groepen. Mensen die soms eenzaam zijn, zijn ook iets pessimistischer over maatschappelijke ontwikkelingen dan degenen die minder vaak eenzaam zijn, maar de overige verschillen zijn niet significant. Gezondheid lijkt met name sterk samen te hangen met persoonlijke verwachtingen; waar de meeste mensen hier een verbetering verwachten, denken de meeste mensen met een matige of slechte gezondheid dat het komende jaar flink slechter zal zijn.

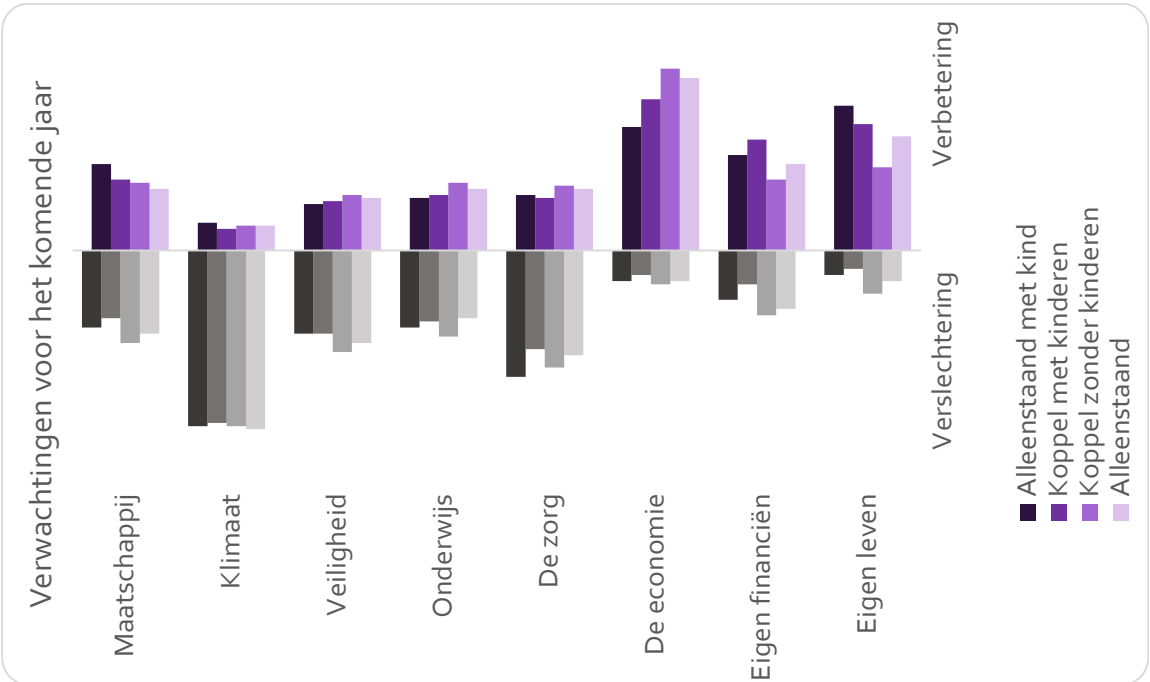
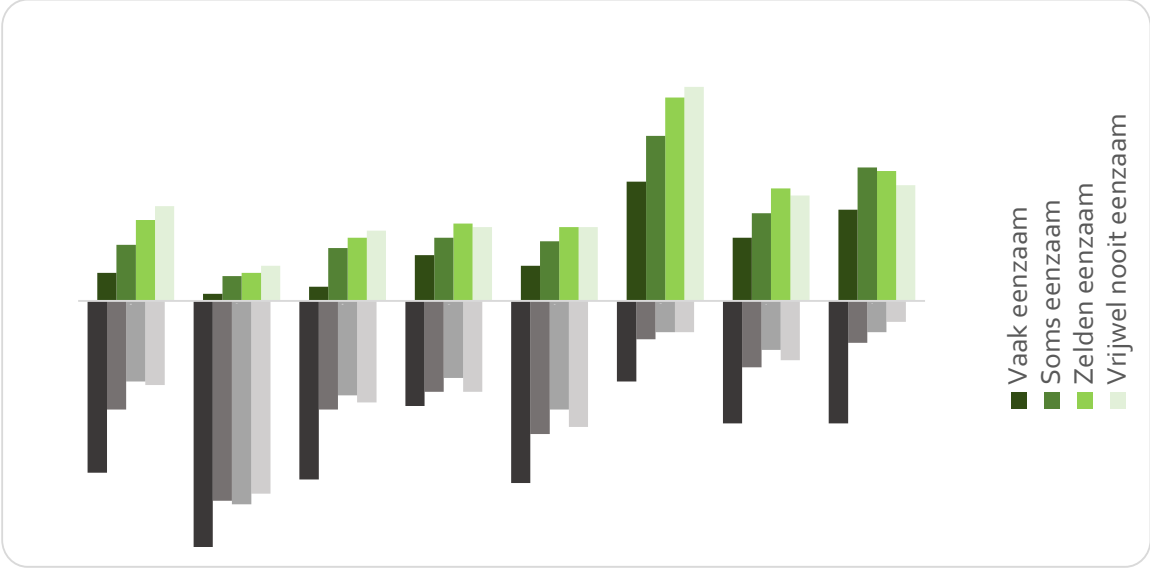
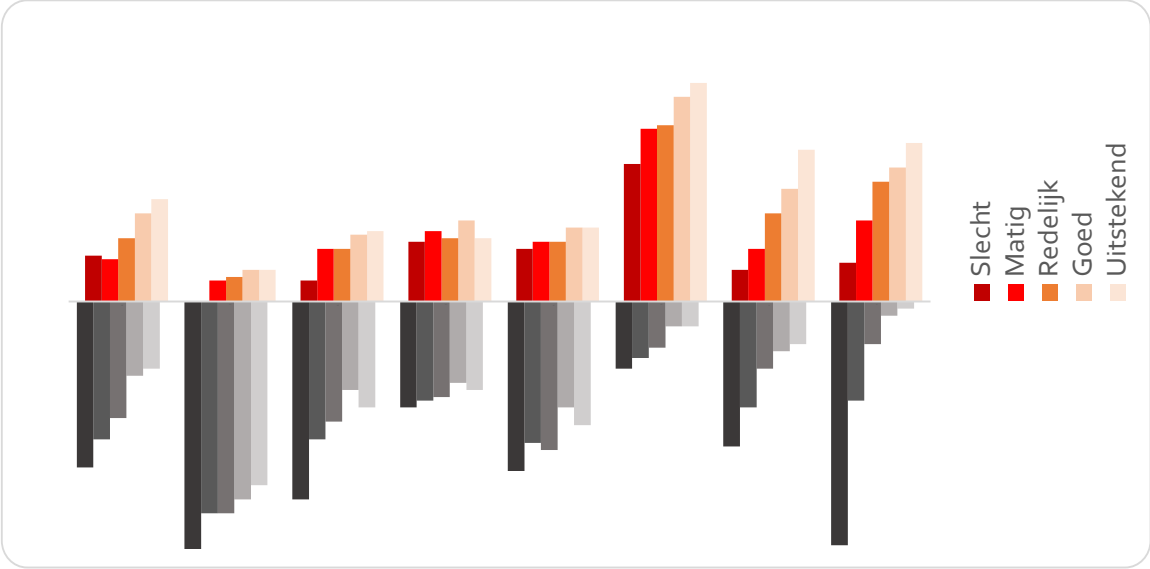
4.1.1 Verwachtingen per groep

Over het algemeen zien we dus dat relatief veel mensen optimistisch zijn over hun eigen leven, maar relatief pessimistisch over de toekomst van de maatschappij. Wat verklaart deze instelling? Om dit te onderzoeken, kijken we hoe verschillende groepen scoren op de verschillende dimensies van maatschappelijke verwachtingen.

Over alle maatschappelijke dimensies lijken mannen iets optimistischer dan vrouwen. Met betrekking tot het persoonlijk leven en huishoudfinanciën zijn mannen iets optimistischer, maar ook pessimistischer; mannen scoren hier dus extremer dan vrouwen. Op deze persoonlijke dimensies scoren jonge mensen duidelijk positiever dan ouderen. Met betrekking tot maatschappelijke dimensies scoren de meeste leeftijdsgroepen ongeveer gelijk, met uitzondering van jongeren. De overige groepen zijn niet al te optimistisch over het klimaat, veiligheid en de zorg. Van het onderwijs verwachten vooral veel mensen dat deze gelijk zal blijven, terwijl de overgrote meerderheid een verbetering verwacht van de economie. Op alle dimensies, met uitzondering van de economie en maatschappij als geheel, scoren niet-westerse allochtonen hoger dan anderen.

Met betrekking tot de maatschappij als geheel, de economie, huishoudfinanciën en het eigen leven als geheel, scoren zelfstandigen duidelijk hoger dan anderen. Verder valt op dat werklozen, arbeidsongeschikten en gepensioneerden lagere verwachtingen hebben in hun persoonlijk leven dan anderen. Over overige maatschappelijke zaken, zoals het klimaat, veiligheid en onderwijs, is dit echter niet zo. Een vergelijkbaar patroon zien we bij mensen met een hoger inkomen; zij zijn vaker optimistisch over hun eigen leven, de maatschappij als geheel en de economie, maar alle inkomensgroepen zijn relatief pessimistisch over ander maatschappelijke ontwikkelingen. Dit zien we ook bij hoger-opgeleiden; optimistisch over het eigen leven en de economie, maar met betrekking tot overige maatschappelijke ontwikkelingen scoren de verschillende groepen ongeveer gelijk.

Mensen met kinderen lijken iets optimistischer over hun persoonlijke leven, maar juist pessimistischer over de economie. Opnieuw zien we dat alle groepen ongeveer even laag scoren op de overige maatschappelijke dimensies. Met betrekking tot eenzaamheid zien we op alle dimensies ongeveer eenzelfde patroon; hoe vaker iemand zich eenzaam voelt, hoe pessimistischer deze persoon is over toekomstige ontwikkelingen. Ook gezondheid hangt samen met verwachtingen op persoonlijk gebied en de economie. Over het klimaat en veiligheid zijn mensen met een slechte gezondheid iets vaker pessimistisch. Opnieuw zijn er echter geen grote verschillen tussen groepen wanneer het aankomt op ontwikkelingen van het onderwijs en (wellicht opvallend) de zorg.

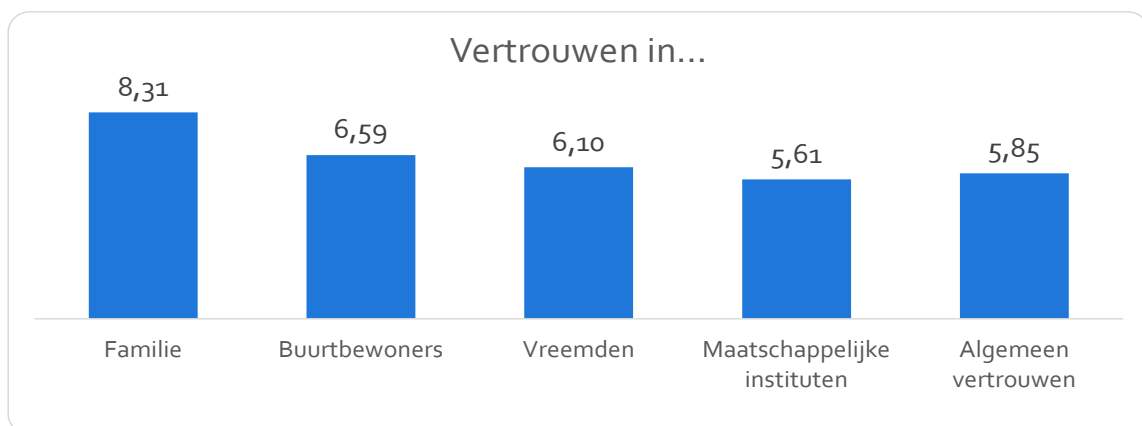
4.1.2 Samenvattend

Over het algemeen lijken Nederlanders positief gestemd over de toekomst van hun persoonlijke leven; de meesten denken dat hun persoonlijke leven in het algemeen en hun financiën in het komende jaar zullen verbeteren. Over de toekomst van de maatschappij als geheel zijn mensen echter meer verdeeld; ongeveer evenveel mensen verwachten een verbetering als een verslechtering. Wanneer we inzoomen op verschillende maatschappelijke ontwikkelingen, kunnen we hier een mogelijke verklaring voor geven; hoewel de meeste mensen het idee hebben dat de economie het komende jaar zal verbeteren, zijn zij minder optimistisch over de toekomst van overige ontwikkelingen in de maatschappij. Wanneer het gaat om de toekomst van de zorg, onderwijs, veiligheid en het klimaat, verwachten meer Nederlanders een verslechtering dan een verbetering in het komende jaar.

4.2 Vertrouwen

Hoe hoopvol we zijn, hangt sterk samen met hoeveel vertrouwen we hebben; in anderen, in de toekomst en in de maatschappij als geheel. We kunnen immers geen toekomst bouwen op drijfzand. In dit onderzoek hebben we een aantal vormen van vertrouwen onderzocht; in familie, vrienden en vreemden, in maatschappelijke instituten, zoals het rechtsstelsel, nationale overheid en lokale politie¹, en algemeen vertrouwen, waarbij werd gevraagd naar de mate waarin men denkt dat mensen in het algemeen te vertrouwen zijn, of erop uit zijn anderen te misbruiken.

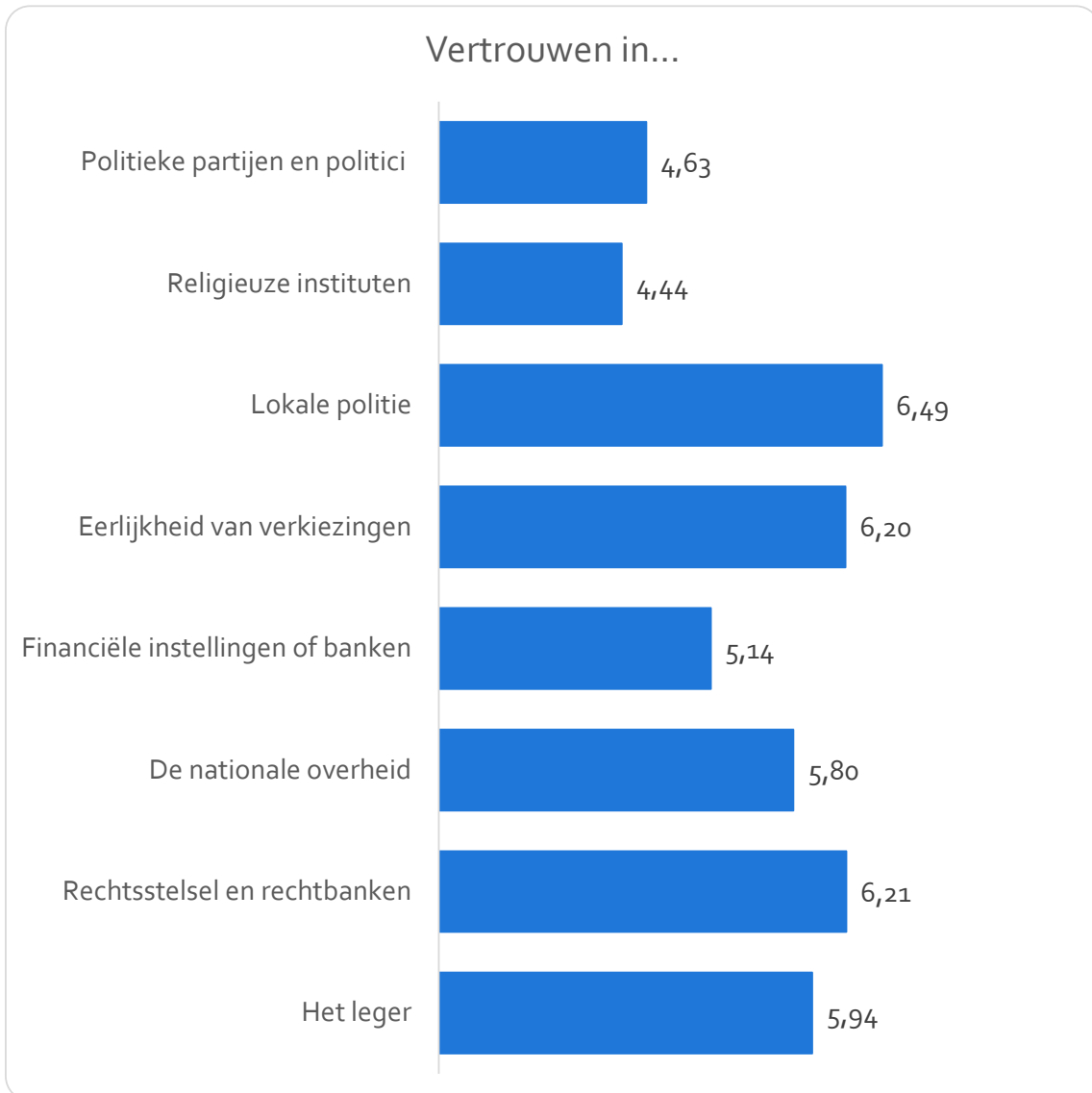
De resultaten laten duidelijk zien dat we meer vertrouwen hebben in degenen die dichterbij ons staan; familie en buurtbewoners vertrouwen we meer dan vreemden of maatschappelijke instituten. Over het algemeen verwachten we wel dat mensen wel redelijk te vertrouwen zijn; hierop scoorden de deelnemers een 6 op een schaal van 1 tot 10.

De deelnemers aan dit onderzoek scoren dus net een 'voldoende' als het gaat om vertrouwen in maatschappelijke instituten. Waardoor komt dit precies? Wanneer we de antwoorden uitsplitsen per instituut, zien we dat de deelnemers het meeste vertrouwen hebben in de lokale politie, met een score van 6,49 op een schaal van 1 tot 10, en het minste in religieuze instituten, met een score van 4,4. Het rechtstelsel en rechtbanken; eerlijkheid van verkiezingen; het leger en de nationale overheid krijgen met een score boven de 5,5 een voldoende, maar financiële instellingen of banken

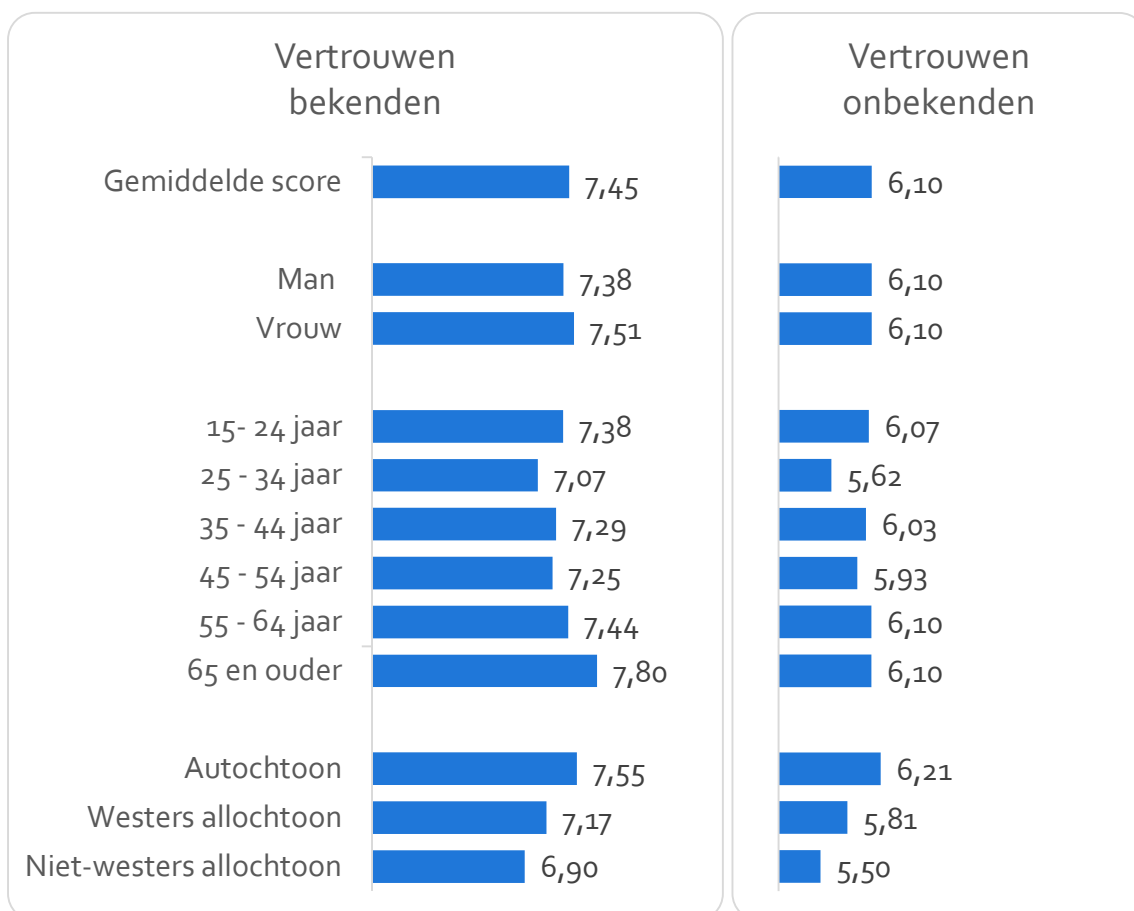
¹ De categorieën waren het leger; rechtstelsel en rechtbanken; de nationale overheid; financiële instellingen of banken; eerlijkheid van verkiezingen; lokale politie; religieuze instituten; en politieke partijen en politici.

en politieke partijen en politici scoren met een lagere score een onvoldoende. Het vertrouwen dat mensen hebben in maatschappelijke instituten hebben wisselt dus per instituut, van onvoldoende tot (krappe) voldoende.

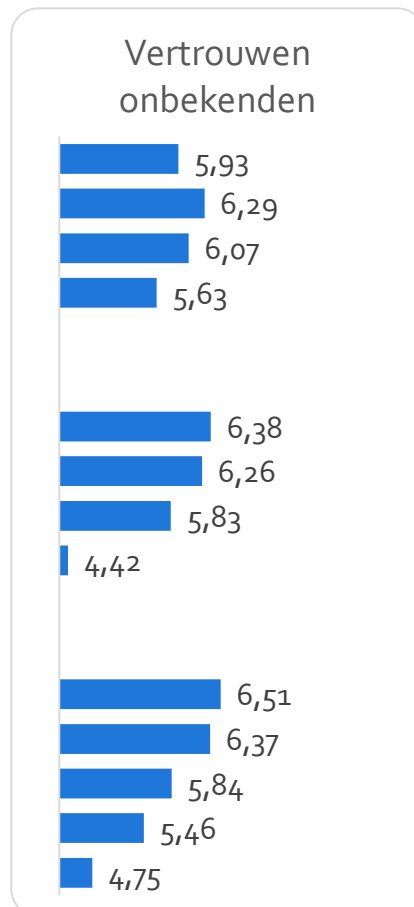
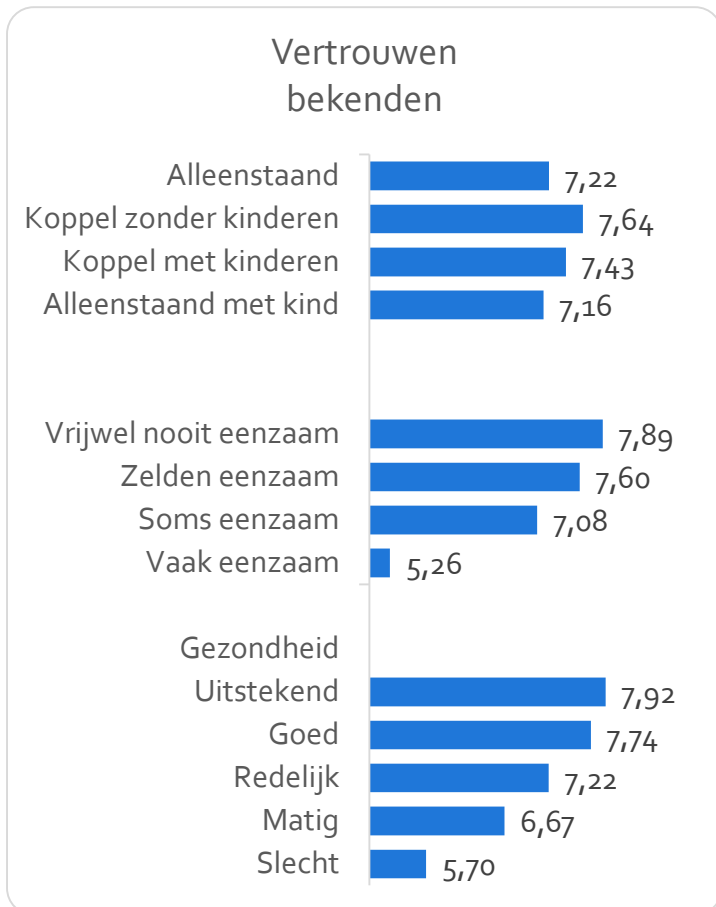
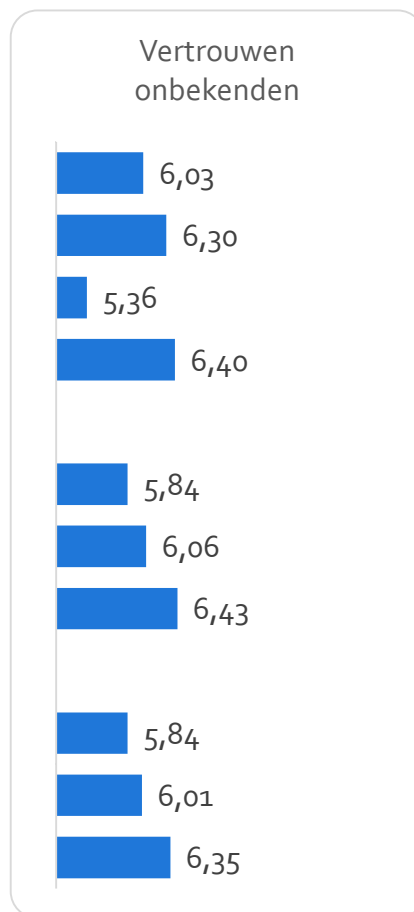
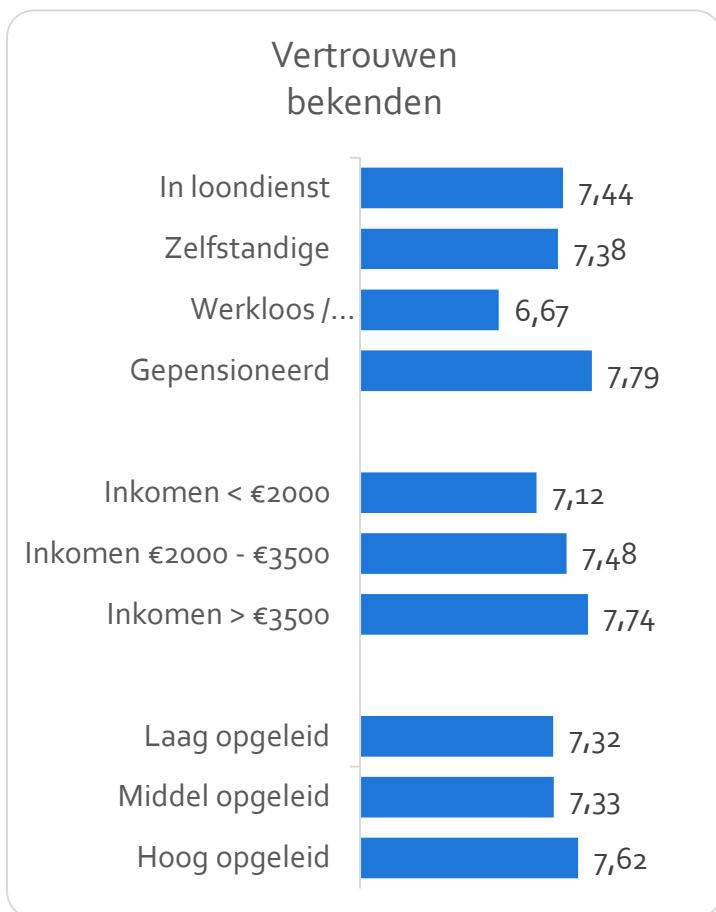
Wanneer we de scores op vertrouwen samenvatten in het vertrouwen in bekenden (familie en buurtbewoners) en onbekenden (vreemden en maatschappelijke instituten), zie we dat de deelnemers aan dit onderzoek hierop respectievelijk een 7,45 en een 6,10 scoren. Wederom scoren niet alle groepen Nederlanders hetzelfde. Zo hebben vrouwen iets meer vertrouwen in bekenden dan mannen. Ook neemt het vertrouwen

in bekenden iets toe met leeftijd. Verder zien we dat autochtonen meer vertrouwen hebben in zowel bekenden als vreemden, en dat met name niet-westerse allochtonen wat achterdochtiger zijn ten opzichte van bekenden en onbekenden.

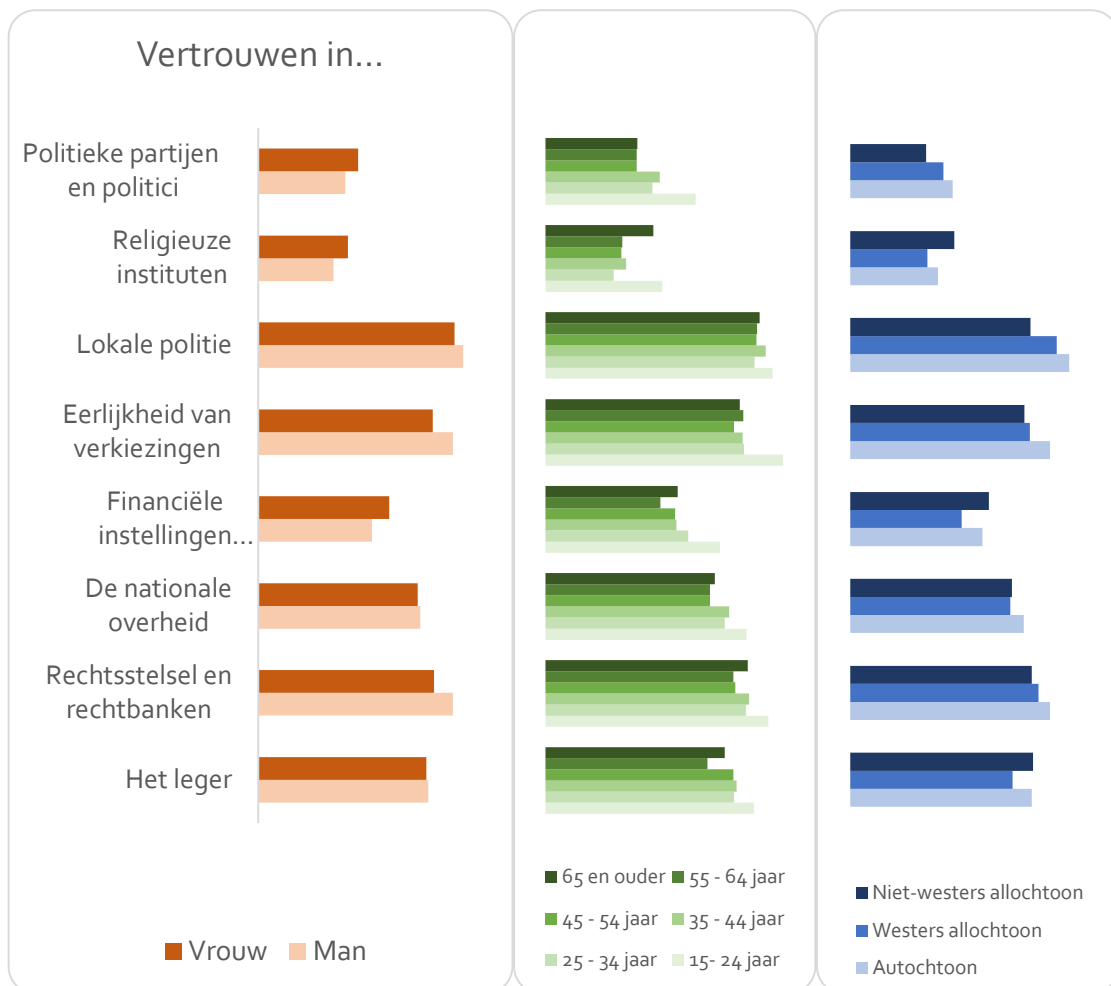
Gepensioneerden hebben meer vertrouwen in bekenden en onbekenden dan anderen, terwijl werklozen en arbeidsongeschikten juist minder vertrouwen hebben. Ook hebben mensen met een hoger inkomen wat meer vertrouwen in anderen. Hetzelfde geldt voor mensen met een hogere opleiding.

Koppels zonder kinderen hebben iets meer vertrouwen in anderen dan overige deelnemers, terwijl alleenstaande ouders juist iets achterdochtiger zijn. Mensen die vaak eenzaam zijn, zijn in het algemeen ook achterdochtiger; voor het vertrouwen in onbekenden scoren zij met een 4,4 zelfs een 'onvoldoende'. Ook een slechte gezondheid gaat samen met minder vertrouwen.

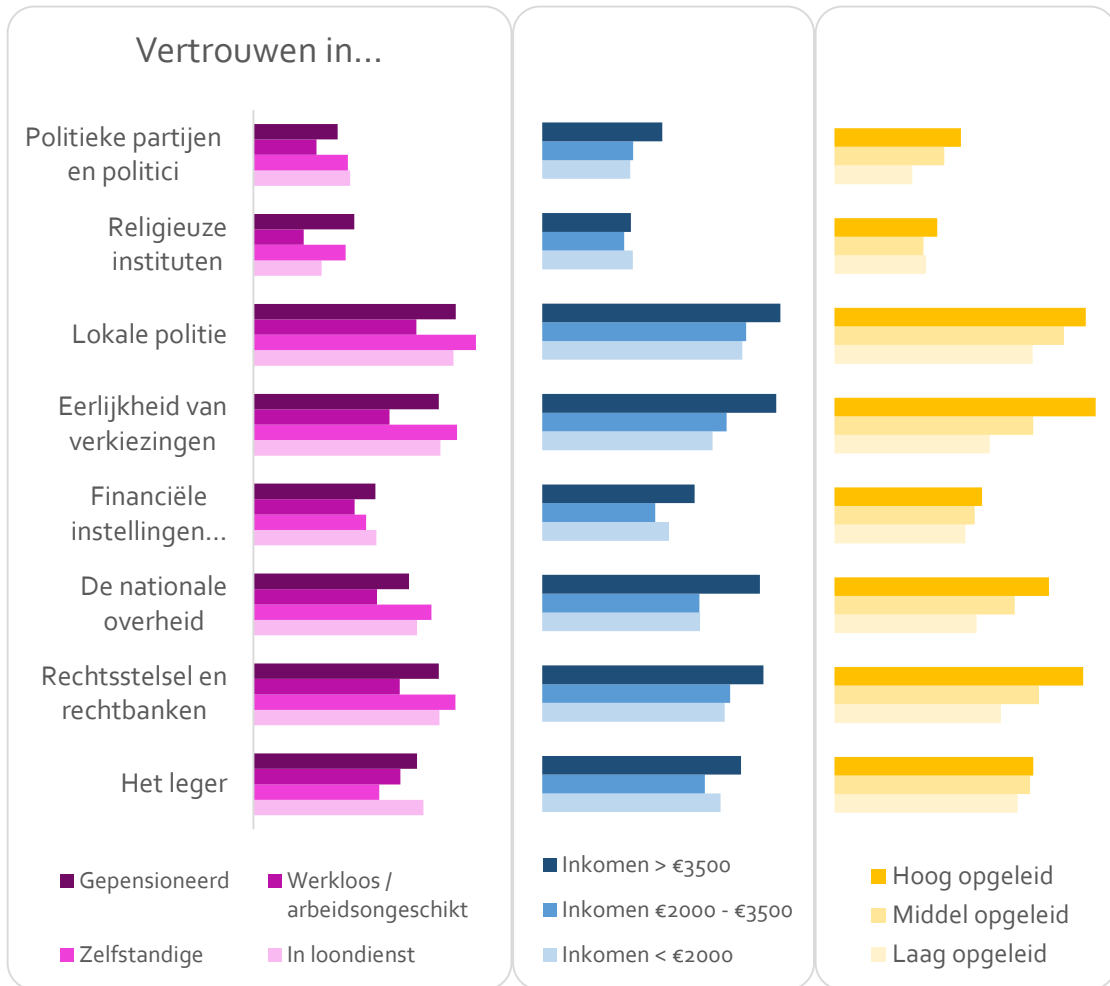
4.2.1 Vertrouwen per groep

Als we verder inzoomen op het vertrouwen in maatschappelijke instituten, zien we dat niet iedereen evenveel vertrouwen heeft in de verschillende maatschappelijke instituten. Zo hebben vrouwen iets meer vertrouwen in politieke partijen en politici; religieuze instituten en financiële instellingen. In de eerlijkheid van verkiezingen en het rechtstelsel en rechtbanken hebben zij juist iets minder vertrouwen. Met betrekking tot leeftijd zien we dat jongeren tot 24 jaar meer vertrouwen hebben in alle maatschappelijke instituten, vergeleken met anderen. Niet westerse allochtonen hebben verder iets minder vertrouwen in lokale politie en politieke partijen en politici dan anderen.

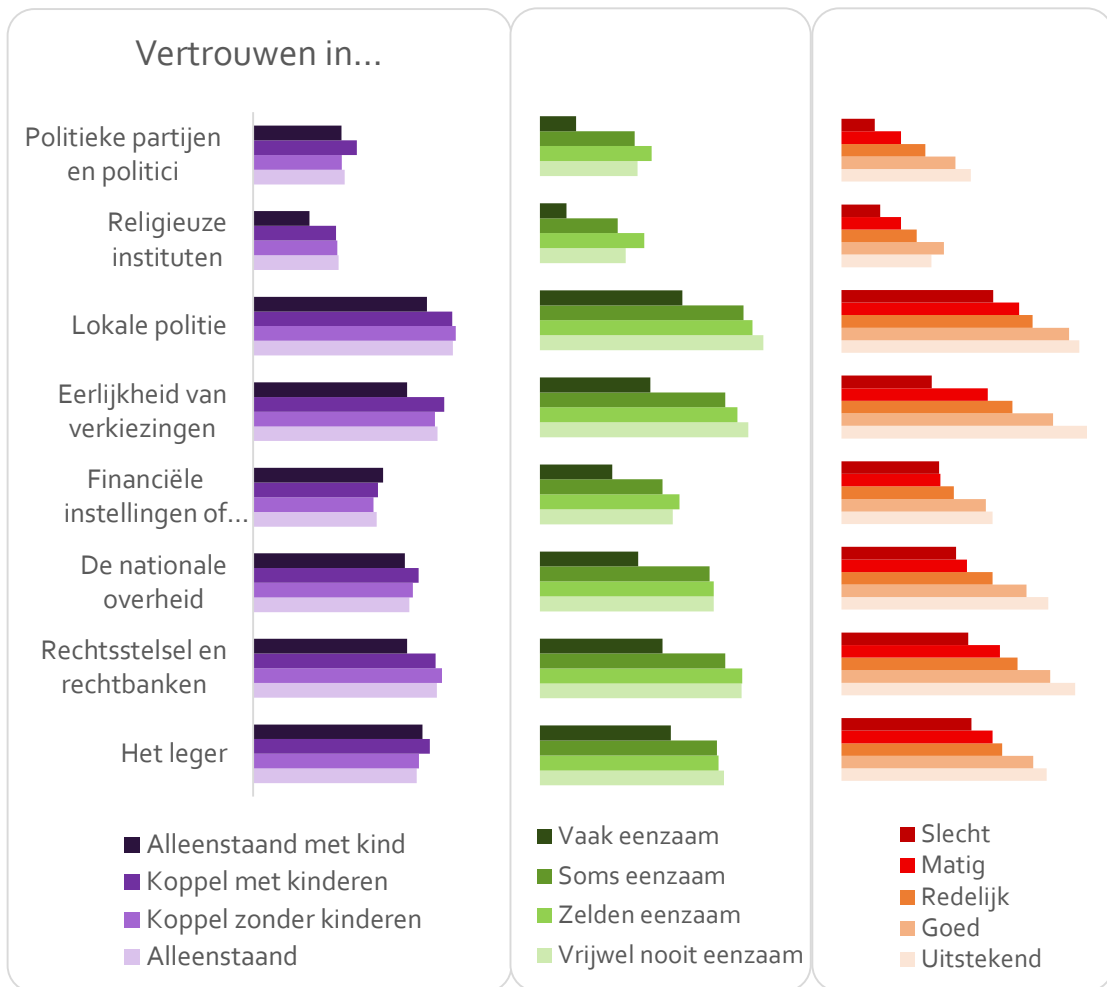

Mensen die werkloos of arbeidsongeschikt zijn, hebben minder vertrouwen in alle maatschappelijke instituten, met uitzondering van het leger; hierop scoren

zelfstandigen lager. Mensen met een hoog inkomen (boven de €3500), hebben meer vertrouwen in alle instituten. Onder een huishoudinkomen van €3500 zien we echter geen verschillen. Wat betreft opleiding zien we een vrij duidelijk verband; hoe hoger de opleiding, hoe meer vertrouwen.

Gezinssamenstelling lijkt geen grote relatie te hebben met vertrouwen, we zien alleen dat eenoudergezinnen iets minder vertrouwen hebben in religieuze instituten; eerlijkheid van verkiezingen; en het rechtsstelsel en rechtbanken. Mensen die vaak eenzaam zijn, hebben ook minder vertrouwen in alle maatschappelijke instituten. Tussen de overige categorieën zijn de verschillen echter veel kleiner of niet aanwezig. Gezondheid hangt ook samen met vertrouwen; hoe beter de gezondheid, hoe meer vertrouwen.

4.2.1 Samenvattend

Gemiddeld hebben Nederlanders veel vertrouwen in de mensen die dichtbij hen staan, maar ook in vreemden en in 'mensen in het algemeen' hebben zij voldoende vertrouwen. Dit vertrouwen neemt echter af met afstand; hoe slechter we iemand kennen, hoe minder vertrouwen we hebben. Het vertrouwen in belangrijke maatschappelijke instituten wisselt, van (krappe) voldoende tot onvoldoende. Ook zien we verschillen tussen groepen; niet iedereen heeft evenveel vertrouwen in dezelfde instituten.

5. Hoop & wanhoop

Hoewel de meeste Nederlanders redelijk hoopvol blijken, redelijk positieve verwachtingen hebben en vertrouwen in hun omgeving, is er ook een aanzienlijke groep mensen die minder goed scoort. Ruim een kwart van de Nederlanders scoort een onvoldoende (minder dan 5,5) op de hoopindex. Hebben deze mensen ook minder positieve verwachtingen en minder vertrouwen in hun omgeving?

Tabel 4: Hoop, verwachtingen en vertrouwen		
	Onvoldoende hoop	Voldoende hoop
Persoonlijke verwachtingen		
Verslechtering	30%	14%
Verbetering	27%	40%
Maatschappelijke verwachtingen		
Verslechtering	61%	43%
Verbetering	18%	35%
Vertrouwen buurtbewoners		
Onvoldoende	27%	12%
Voldoende	72%	88%
Vertrouwen vreemden		
Onvoldoende	69%	34%
Voldoende	31%	66%
Vertrouwen instituten		
Onvoldoende	70%	27%
Voldoende	30%	73%

Wanneer we de scores op hoop, verwachtingen en vertrouwen met elkaar vergelijken, zien we dat deze vaak met elkaar samengaan. Van de groep mensen met 'onvoldoende'

hoop verwacht een aanzienlijk groter aandeel een verslechtering in hun persoonlijke leven en de maatschappij als geheel. Ook hebben zij minder vertrouwen in hun omgeving. Dit is met name zichtbaar wanneer we kijken naar vertrouwen in belangrijke maatschappelijke instituten; waar van de mensen met voldoende hoop slechts ongeveer een kwart onvoldoende vertrouwen heeft in instituten, is dit bijna driekwart onder de mensen met onvoldoende hoop. Dit geeft aan dat er een tegenstelling bestaat tussen twee groepen in de samenleving; degenen die geen vertrouwen in de maatschappij waarin zij wonen en geen positieve toekomst zien voor henzelf, en degenen die deze kansen wel hebben (of ervaren).

Zo is er een groep van 178 individuen, oftewel 11% van de totale onderzochte groep, die zowel onvoldoende scoren op de hoopindex, onvoldoende vertrouwen hebben in maatschappelijke instellingen en een verslechtering verwachten in de maatschappij.

Tabel 5: Wanhopigen versus hoopvollen		
	'Wanhopigen'	'Hoopvollen'
Levenstevredenheid	6,3	7,8
Gemiddeld inkomen	€2559	€3206
Opleiding		
Laag	35%	23%
Middel	37%	33%
Hoog	27%	44%
Eenzaamheid		
Vaak	14%	2%
Soms	31%	20%
Zelden	29%	37%
(vrijwel) Nooit	27%	42%
Gezondheid		
Slecht	5%	1%
Matig	23%	7%
Redelijk	40%	21%
Goed	28%	58%
Uitstekend	4%	12%

Dat deze groep 'wanhopigen' werkelijk minder goede kansen heeft dan de groep 'hoopvollen', zien we wanneer we kijken naar onder andere het inkomen, opleidingsniveau, eenzaamheid en gezondheid. Het gemiddelde huishoud-inkomen van de eerste groep is gemiddeld ruim €600 lager; een groter deel heeft een lage opleiding; de groep is vaker eenzaam; en heeft vaker een slechte gezondheid. Ook is deze groep aanzienlijk minder tevreden met hun leven; ze scoren anderhalve punt lager dan de 'hoopvollen'.

In Nederland lijkt er dus een tegenstelling te bestaan tussen degenen in goede omstandigheden die vertrouwen hebben in de toekomst en degenen die de toekomst en hun omgeving juist wantrouwen.

6. Conclusie

Dit rapport geeft een overzicht van de mate waarin Nederlanders zich hoopvol voelen in 2018, met een specifieke focus op vertrouwen in de toekomst. Ten eerste zien we dat Nederlanders met een 6,1 op een schaal van 1 tot 10 een voldoende scoren op de multidimensionale hoopindex. Mensen blijken vooral hoopvol te zijn over hun eigen leven, maar scoren lager op sociale en maatschappelijke dimensies van hoop. Ook zien we dat niet iedereen even hoopvol is; juist kwetsbare groepen scoren relatief laag, zoals werklozen, mensen met een laag inkomen of lagere opleiding, degenen die zich vaak eenzaam voelen of een slechte gezondheid hebben. Een aanzienlijk deel van deze mensen scoort met een 5,5 of lager onvoldoende op de hoopindex.

Met betrekking tot vertrouwen in de toekomst zijn twee dimensies onderzocht; verwachtingen van het komende jaar en vertrouwen in anderen en maatschappelijke instituten. Allereerst blijken Nederlanders erg wisselende verwachtingen te hebben voor verschillende dimensies van hun leven; gemiddeld verwachten de meesten een verbetering van hun eigen leven in het algemeen, hun huishoudfinanciën en de economie, maar zijn zij pessimistischer over andere maatschappelijke ontwikkelingen zoals in de zorg, onderwijs, veiligheid en het klimaat. Verder zien we dat mensen doorgaans vertrouwen hebben in hun medemens, maar dat dit vertrouwen afneemt met afstand; hoe verder iemand van hen afstaat, hoe minder vertrouwen zij hebben. Met een score van 5,6, hebben de deelnemers gemiddeld maar net voldoende

vertrouwen in maatschappelijke instituten. Wanneer we deze score uitsplitsen zien we dat deze wisselen van een voldoende 6,5 voor de lokale politie tot een duidelijke onvoldoende voor religieuze instituten. Ook hier zien we wederom dat met name kwetsbare groepen, zoals degenen zonder werk, met een laag inkomen, een slechte gezondheid of veel eenzaamheid, weinig vertrouwen en pessimistische verwachtingen van de toekomst hebben.

Al met al kunnen we dus stellen dat Nederlanders redelijk hoopvol zijn over de toekomst, maar dat ook een aanzienlijke groep minder positief is. Voor deze groep gaan een gebrek aan hoop, negatieve verwachtingen en wantrouwen voor de omgeving vaak samen. In het algemeen gaat het hierbij om mensen met een lager inkomen, lage opleiding, slechte gezondheid en veel eenzaamheid. Nederlanders hebben vertrouwen in de toekomst wanneer het aankomt op hun eigen leven en de economie, maar zij hebben minder vertrouwen in de toekomst van andere maatschappelijke ontwikkelingen. Daar staat tegenover dat zij doorgaans wel vertrouwen hebben in elkaar.

Appendix A: representativiteit LISS panel

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het LISS panel (Langlopende Internet Studies voor de Sociale wetenschappen), een online panel met zo'n 5000 deelnemende huishoudens. Het panel is representatief voor de Nederlandse bevolking en wordt bijgehouden door CentERdata, een onderzoeksinstituut verbonden aan de Universiteit van Tilburg. Hier vindt u de representativiteit van het sample in 2015 op een aantal belangrijke kenmerken.

Variabele	Categorieën	CBS statline 2013/2014	LISS panel juli 2015
Geslacht	Man	49,5%	46,4%
	Vrouw	50,5%	53,6%
Leeftijd	16-24 jaar	13,5%	12,9%
	25-34 jaar	14,8%	13,5%
	35-44 jaar	16,3%	16,0%
	45-54	18,4%	17,2%
	55-64 jaar	15,8%	17,1%
	65 jaar en ouder	21,2%	23,3%
Opleidingsniveau	Basisonderwijs	11,0%	10,2%
	VMBO, MBO1, AVO	22,0%	20,8%
	MBO 2, 3, 4	31,0%	24,0%
	Havo, VWO	8,8%	12,0%
	HBO	17,3%	22,4%
	WO	9,9%	10,5%
Netto inkomen	tot €10.000	5,9%	4,7%
	€10.000 - € 20.000	22,3%	12,6%
	€20.000 - € 30.000	24,9%	23,1%
	€30.000 - € 40.000	17,7%	22,8%
	€40.000 - € 50.000	12,3%	17,7%
	€50.000 of meer	16,8%	19,1%
Woonvorm	Eenpersoons	36,9%	23,0%
	Meerpersoons zonder kinderen	29,1%	38,9%
	Meerpersoons met kinderen	27,0%	32,2%
	Eenouder- huishouden	7,0%	4,0%

Appendix B : Schakeltabel Hoopbarometer 2016-2018

	2016	2018
<i>Hoopschalen</i>		
Cognitief	Snyder Trait Hope Scale	Idem + verkorte versie
Emotioneel	Herth Hope Index	Idem + verkorte versie
Deugdzaam	Aangepaste Flourishing Scale	Idem + verkorte versie
Sociaal	Locus of Hope Scale	Idem + verkorte versie
Verwachtingen	Vragen uit Eurobarometer & World Gallup Poll (verwachtingen levensstandaard & leven in het algemeen)	Idem + verwachtingen maatschappelijke verwachtingen (maatschappij als geheel, economie, de zorg, onderwijs, veiligheid, klimaat) + verwachtingen financiële situatie
Vertrouwen	Vragen uit World Gallup Poll – vertrouwen in maatschappelijke instituten	huishouden Faith in People Scale (Rosenberg)
Spiritueel	Items uit Scioil's Comprehensive Hope Scale	Idem + verkorte versie
Meting		
Respondenten-database	respondentendatabase.nl	LISS-panel
Aantal deelnemers	564	1600

